

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

**Postoje společnosti vůči ženám a jejich
společenským rolím na Ukrajině**

Bakalářská práce

Vypracovala: Tetina Fizer

Vedoucí práce: Mgr. Jana Dvořáčková, PhD.

Praha 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 7. 1. 2022

Tetiana Fizer

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce – paní Mgr. Janě Dvořáčkové, PhD., za její pomoc, odborné připomínky a čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD	7
1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ	10
1.1 DEFINICE POSTOJE	10
1.2 DEFINICE STEREOTYPU	14
1.3 POJMY GENDER, GENDEROVÉ ROLE A GENDEROVÉ STEREOTYPY	16
2 ANALÝZA GENDEROVÝCH STEREOTYPŮ A POSTOJŮ SPOLEČNOSTI VŮČI ŽENÁM NA UKRAJINĚ	19
2.1 HISTORICKÉ PŘEDPOKLADY MODERNÍCH POSTOJŮ V UKRAJINSKÉ SPOLEČNOSTI: OBRAZ „ŽENY-BEREGINĚ“ A PSEUDO-MATRIARCHÁLNÍ STRUKTURA SPOLEČNOSTI	22
2.2 PROBLÉM DOMÁCÍHO NÁSILÍ JAKO VÝRAZNÝ PŘÍKLAD ILUSTRUJÍCÍ POSTOJE SPOLEČNOSTI VŮČI ŽENÁM NA UKRAJINĚ	26
2.3 POSTOJE VŮČI ŽENÁM V KAŽDODENNÍCH ZÁLEŽITOSTECH	29
2.4 POSTOJE VŮČI ŽENÁM V OBLASTI VZDĚLÁVÁNÍ. STEREOTYP „TYPICKY ŽENSKÝCH“ OBORŮ VZDĚLÁNÍ NA UKRAJINĚ	36
2.5 POSTOJE VŮČI ŽENÁM NA TRHU PRÁCE. STEREOTYP „TYPICKY ŽENSKÝCH“ PROFESÍ	39
2.6 POSTOJE VŮČI ŽENÁM V POLITICE. „MUŽSKÁ“ TVÁŘ UKRAJINSKÉ POLITIKY	46
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	54

ABSTRAKT

Převládající postoje vůči ženám ovlivňují jejich postavení ve společnosti a způsobují jejich znevýhodnění v různých sférách života. Přes určitý pokrok v dosažení rovnosti pohlaví ve vyspělých zemích, stále existují značné problémy v této oblasti v patriarchálních společnostech, jako např. na Ukrajině. Cílem této práce je zmapovat postoje vůči ženám a zhodnotit postavení žen v ukrajinské společnosti; zohlednit vývoj a současný stav genderových stereotypů v ukrajinské společnosti. Výchozím předpokladem práce je to, že postavení žen na Ukrajině může být znevýhodněné v těchto oblastech: každodenní věci, vzdělání, trh práce, domácí násilí, politika. Syntéza výsledků různých výzkumů (např. Gender Gap Report 2021, výzkum UNDP, studie I. Tishko) je použita ke zjištění postojů a stereotypů vůči ženám na Ukrajině. Výzkumy a data statistického úřadu Ukrajiny jsou použita k dokreslení situace s postavením žen ve společnosti a zhodnocení jejich znevýhodnění oproti mužům v jednotlivých oblastech života. V práci jsou navržena některá doporučení k odstranění stereotypních postojů, které negativně ovlivňují postavení žen v ukrajinské společnosti.

Klíčová slova: diskriminace, gender, genderová role, genderové stereotypy, postoje, společnost, stereotyp, Ukrajina, ženy.

ABSTRACT

The prevailing attitudes towards women affect their position in society and cause them disadvantage in various spheres of life. Despite some progress in achieving gender equality in developed countries, there are still significant problems in this area in patriarchal societies, such as in Ukraine. The aim of this work is to map attitudes towards women and to assess the position of women in Ukrainian society; to take into account the development and current state of gender stereotypes in Ukrainian society. The basic premise of work is that the position of women in Ukraine may be disadvantaged in the following areas: everyday things, education, labor market, domestic violence, politics. The synthesis of the results of various researches (eg Gender Gap Report 2021, UNDP research, study by I. Tishko) is used to identify attitudes and stereotypes towards women in Ukraine. Research and data from the Statistical Office of Ukraine are used to illustrate the situation of the position of women in society and to evaluate their disadvantage compared to men in different areas of life. The paper proposes some recommendations to eliminate stereotypical attitudes that negatively affect the position of women in Ukrainian society.

Key words: discrimination, gender, gender role, gender stereotypes, attitudes, society, stereotype, Ukraine, women.

ÚVOD

Muži a ženy se často kvůli biologickým, sociálním a kulturním odlišnostem setkávají s množstvím předsudků a stereotypů. Existující stereotypy formují určité postoje vůči jednotlivým pohlavím ve společnosti. Na základě genderových odlišností mohou jednotlivá pohlaví být znevýhodněna v různých oblastech života – ve zdravotnictví, vzdělávání, politické reprezentaci, na trhu práce atd. V poslední době byl v rozvinutých zemích učiněn velký pokrok v oblasti odstranění stereotypního vnímání rolí a postavení žen ve společnosti, ale plná rovnost pohlaví ještě není dosažena. Je to velký problém, který brzdí rozvoj lidských schopností, omezuje svobodu volby a má negativní důsledky pro rozvoj celých národů. Aktuálnost a důležitost tohoto tématu je nepochybná, protože vytváření postojů ve společnosti, které budou založeny na principu genderové rovnosti, by mělo být cílem každého moderního státu.

V každé společnosti se pod vlivem mnoha faktorů (např. zvyky, tradice, hodnoty, rodinné struktury, náboženství) vytváří různé postoje vůči jednotlivým jevům a sociálním skupinám. Zajímavá je cesta vývoje postojů vůči ženám a mužům ve společnostech post-sovětských zemí, které ve 20. a 21. století prošly bouřlivými proměnami. Změny politického systému, revoluce a války, hodnoty socialistického období, jejich rychlá změna v době „perestrojki“, vliv Západu – to jsou faktory, které nemohly neovlivnit genderové role akceptované ve společnosti a převládající postoje vůči ženám. Ukrajina je jednou z post-sovětských zemí, která prošla velmi složitým transformačním obdobím, které ovlivnilo aspekty sociálního, ekonomického a politického života. Postavení žen v těchto aspektech života a postoje společnosti vůči ženám se pod vlivem dynamického okolního prostředí začalo měnit.

Cílem práce je zmapovat postoje vůči ženám a zhodnotit postavení žen v ukrajinské společnosti; zohlednit vývoj a současný stav genderových stereotypů v ukrajinské společnosti.

V práci je třeba prozkoumat historické kořeny zjištěných stereotypů, protože mnohé z nich jsou stabilizovány ve stavu, který již není pro současnou společnost aktuální. Nicméně tyto stereotypy stále určitým způsobem formují postoje vůči různým jevům a společenským

skupinám. Dílčím cílem práce je proto charakterizace historických předpokladů, které zformovaly určité stereotypy a postoje vůči ženám na Ukrajině.

Dále je v práci považováno za důležité prodiskutovat vliv identifikovaných postojů na postavení žen v ukrajinské společnosti. Pozornost bude soustředěna zejména na následující oblasti, které jsou z hlediska postavení žen na Ukrajině klíčové:

- každodenní věci,
- vzdělání,
- trh práce,
- domácí násilí,
- politika.

Předpokladem práce je to, že postavení žen na Ukrajině nejvíce znevýhodněné v těchto oblastech. Pozornost vůči tímto oblastem je inspirována různými indexy genderové rovnosti, které sledují tyto oblasti jako klíčové. Jako příklad lze uvést Gender Equality Index (EIGE 2021), který porovnává postavení mužů a žen z hlediska kritérií trhu práce (účast, segregace a kvalita práce, mzdy), znalostí a dovedností (dosažená úroveň, účast na vzdělání, segregace ve vzdělání), politické síly, násilí (prevalence, vážnost, zveřejnění) aj. Další index – Global Gender Gap Index, je tvořen dílčími indexy jako jsou ekonomická participace, zapojení do vzdělání, politická moc (World Economic Forum 2021: 12). Mezi oblasti výzkumu genderové nerovnosti Gender Inequality Indexu (GII) patří aspekty politické moci a ekonomické účasti, vyjádřené jako účast na trhu práce.

Ovlivnění postojů vůči ženám ve společnosti a odstranění faktorů jejich znevýhodněného postavení jsou možné za podmínek prosazení nových myšlenek a uplatnění veřejné politiky (UNDP 2021). Přínosem práce bude rámcový návrh opatření, která mohou zmírnit výrazné genderové rozdíly v ukrajinské společnosti, ovlivnit současné postoje vůči ženám a tím vylepšit postavení žen. Tyto návrhy jsou součástí jednotlivých kapitol práce, pojednávajících o postojích vůči ženám v různých oblastech. Návrhy mohou posloužit jako základ nebo inspirace pro budoucí výzkum.

Ke zpracování práce jsou použity odborné zdroje, vysvětlující základní pojmy – gender, genderové stereotypy, genderové role, společenské postoje atd. Jsou to monografie a

články domácích a zahraničních autorů – například Ageeve a kol. (2004), Chaloupkové (2005), Jandourka (2012). Pro nastínění historických předpokladů vývoje genderových stereotypů na Ukrajině jsou použity především zahraniční zdroje – např. Bujskich (2018), Kis (2006), Tishko (2016).

Analýza genderových nerovností ve vybraných aspektech (vzdělání, trh práce, násilí, politika) je provedena za použití těchto nejdůležitějších zdrojů: zpráva Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021), výzkum UNDP (2021), výzkum Tishko (2016), data statistického úřadu Ukrajiny (Ukrstat 2021).

Rozsáhlý průzkum situace na Ukrajině z hlediska násilí na ženách a postojů společnosti vůči ženám byl proveden v roce 2018 Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE 2019). V rámci průzkumu byly použity kvantitativní a kvalitativní metody, konkrétně: rozhovory s 15 odborníky pro nastínění otázek násilí na ženách, provedení šetření na výběrovém vzorku 2 048 žen ve věku od 18 do 74 let, bydlících v různých regionech Ukrajiny, rozhovory s 8 „focus groups“, mezi něž patří ženy s různými zkušenostmi a názory na násilí na ženách, 4 hloubkové rozhovory se ženami, které zažily násilí. Kvalitativní a kvantitativní část tohoto průzkumu je použita v této práci.

Metoda syntézy výsledků je použita v rámci diskuse o problematice postavení žen a postojů společnosti vůči ženám na Ukrajině.

1 DEFINICE ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Definice postoje

Postoj má mnoho definic. Ve vědeckých oborech se tento pojem začal být používán díky práci Charlese Darwina „Výraz emocí u člověka a zvířat“ z roku 1872. Na začátku 20. století se pojem „postoj“ stává ústřední kategorií nové disciplíny – sociální psychologie (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 101). K tomu zejména přispěli W. Thomas a F. Znaniecki, kteří ve své práci „Polský rolník v Evropě a Americe“ definovali sociální psychologii jako „*vědecké studium postojů*“ (Bendl a kol. 2015: 163).

V psychologii většina autorů definuje postoje jako sklony nebo predispozice: „*postoj je ustálený individuální pohled či sklon ke konkrétnímu objektu (osoba, věc, názor)*“ (Zilcher, Svoboda 2019: 82); „*postoj představuje hypotetický konstrukt, který reprezentuje určité skryté odpovědné tendence jedince.*“ (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 341).

Podle Gálíka (2012: 18) jsou v definici postoje důležité jeho následující charakteristiky:

- postoje jsou naučené, to znamená že se člověk nemá žádný postoj, dokud se s objektem nesetká nebo dokud nemá dostatek informací o tomto objektu,
- postoje jsou hodnocení – mít postoj znamená, že člověk přiřadil objektu nějakou hodnotu nebo emoci,
- postoj ovlivňuje vnímání okolního světa a prostřednictvím toho i chování jedince,
- postoj má valenci (pozitivní nebo negativní) a intenzitu (sílu).

Výrost, Slaměník, Sollárová (2019: 101) upozorňují, že postoje jsou získávány nejen přímo prostřednictvím osobní zkušenosti s objekty, ale i zprostředkovaně – v procesu sociálního učení. To znamená, že postoje člověka se formují v průběhu jeho běžného života, pod vlivem rodiny a sociálního okolí. Postoje mohou být ovlivněny médii, literaturou, výsledkem práce jedince na sobě, intelektuálním a osobním rozvojem (Hadj-Mousová, 2021).

Vyskytuje se také názor, že některé postoje jsou podmíněny vrozenými nebo velmi základními vlastnostmi osobnosti: např. stabilita, neutroticismus vytváří základ postojů

(Eysenck, Wilson in: Bendl a kol. 2015: 164). Tento názor je ovšem velmi kontroverzní a způsobuje více otázek, než odpovědí, proto se vyskytuje v odborné literatuře jen ojediněle.

Důležité je to, že postoje jsou relativně stabilní charakteristika (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 101). Na jednu stranu je to dobře, protože tím postoje udržují stabilitu sebeobrazu jedince, umožňují snadněji zvládat různé životní situace a konflikty (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 101). Na druhou stranu je tato charakteristika postojů nežádoucí, zejména pokud se jedná o pokusy změnit nebo napravit určité společenské postoje, vyvolávající diskriminaci nebo porušující práva jiných osob (např. nepřátelské postoje k národnostním menšinám v okolí, určité postoje založené na genderových stereotypch). Stabilita postojů znamená, že je těžko ho změnit nebo je třeba velmi mnoho času na to, aby člověk svůj postoj postupně změnil. Odolnost postojů vůči změně – rezistence, je závislá na tom, jak důležitý je postoj pro jedince a také na osobních vlastnostech jedince, k nimž patří například míra ovlivnitelnosti (Bendl a kol. 2015: 164). Současný výzkum v oblasti změny postojů vidí způsob úspěšného přesvědčování v efektivní komunikaci: správné zvoleném komunikačním nástroji, kvalitním komunikačním sdělení z hlediska schopnosti přesvědčit, přizpůsobeným zjištěným charakteristikám příjemců komunikace (Bendl a kol. 2015: 164).

Z výše uvedených definic vyplývá, že postoj nemůže být měřen přímo (protože je to hypotetický konstrukt), ale je možno se zaměřit na velikost (intenzitu, sílu) a směr (valenci) postoje. Při zkoumání postoje se tedy zjišťuje preference jedince (nebo skupiny) ke zkoumanému objektu (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 341). V rámci měření postojů je důležité nahlížet na všechny jeho složky (Bendl a kol. 2015: 163).

Komponenty postojů

Postoje jsou složeny ze tří hlavních komponentů (Zilcher, Svoboda 2019: 82):

- kognitivní komponent – obsahuje to, co si jedinec (nebo skupina) o vybraném objektu myslí, co o něm ví atd.,
- afektivní komponent – vyjadřuje pocity jedince (nebo skupiny) vůči danému objektu,

- konativní (psychomotorický) komponent – odráží dispozice jedince, které určují jeho jednání s lidmi a chování.

V kontextu dané práce se lze při zkoumání postojů vybrané skupiny (ukrajinské společnosti) vůči objektu (ženám) zaměřit na myšlenky zástupců této skupiny – například jejich názory vůči genderovým rolím, postavení žen ve společnosti. Je to kognitivní komponent postoje. Důležité je to, že dotazování nebo rozhovor se zástupci skupiny může neodhalit skryté dispozice jedince. Člověk může navenek prezentovat, že je vůči objektu úplně neutrální, a dokonce si to může i skutečně myslet. V určitých situacích se díky pozorování však zjistí, že skutečný postoj člověka neutrální není. Je proto důležité zkoumat také pocity (afektivní komponent, např. pomocí moderních metod neurotechnologií) a jednání jedince (konativní komponent). Pokud jde o postoj k ženám, může to být názor, že všichni jsou rovni ve svých právech, současně s negativním postojem vůči ženám v politice (že tam nepatří). V souvislosti s tím jsou vymezovány implicitní a explicitní postoje.

Typy postojů

Některé postoje si člověk uvědomuje a ví, že je má. Jsou to explicitní postoje. Každý ovšem má i postoje, kterých si vůbec není vědom. Jsou označovány jako implicitní postoje (Gálik 2012: 20). Implicitní postoje lze také definovat jako „*hodnocení objektů, které mají neznámý původ, jsou aktivovány automaticky a ovlivňují vědomě nekontrolované odpovědi.*“ (Gálik 2012: 20). Lze tvrdit, že právě implicitní postoje jsou podmiňovány převládajícími stereotypy ve společnosti.

Postoje lze rozdělit podle významu pro jedince na postoje centrální (např. postoj rodiče k vlastnímu dítěti) a postoje periferní (méně důležité, např. postoj k politické situaci v Africe). Některé postoje mohou být proměnlivější a složitější (např. ty, které souvisí s láskou, přátelstvím) (Bendl a kol. 2015: 164).

Funkce postojů

Postoje plní řadu funkcí a různí autoři používají různá třídění těchto funkcí. Podle Bendla a kol. (2015: 163) lze vymezit například následující funkce postojů:

- znalostní funkce (postoje pomáhají vytvářet názor na okolní svět a hodnotit různé informace),
- instrumentální funkce (postoje pomáhají vyhnout se minulým chybám a ohrožením nebo naopak posílit to, z čeho získává člověk výhody),
- funkce sociální adjustace (postoje zprostředkovávají vztah člověka k jiným lidem),
- ego-obranné funkce (postoje chrání člověka před úzkostí a ohrožením sebeúcty).

Výrost, Slaměník, Sollárová (2019: 101) klasifikují funkce postojů do následujících kategorií:

- poznávací funkce,
- instrumentální,
- funkce výrazu hodnot,
- funkce sociální adjustace,
- sebeobranná funkce.

Od výše uvedené klasifikace se liší tím, že znalostní funkce je nahrazena funkcí poznávací, která spočívá ve vytváření zkušenosti, a přidáním nové funkce – funkce výrazu hodnot. To znamená, že pomocí postojů člověk vyjadřuje své hodnoty (Výrost, Slaměník, Sollárová 2019: 101).

Velmi silné a stálé postoje mohou významně ovlivňovat život jedince a jeho okolí. Pokud je společný postoj zastoupen větší skupinou osob, význam tohoto postoje je ještě vyšší. Je to zejména patrné v situaci, kdy člověk neví kontext, nemá dostatečné informace nebo zkušenosti o konkrétním jedinci, skupině či jevu. V tomto případě vystupují do popředí typické představy, vytvořené existujícími stereotypy ve společnosti. Podle těchto stereotypů se vytváří určitý postoj a způsob chování (Janošová 2008: 28). Velmi silné postoje, založené na malém množství informací o subjektu a mající silné emocionální náboj, vytváří stereotypy a předsudky (Hadj-Mousová, 2021).

1.2 Definice stereotypu

V literatuře (např. psychologické, sociologické, marketingové) lze najít různé definice stereotypu, které odrážejí odlišné názory na původ stereotypu a jeho spojení s postoji. V této práci jsou postoje vnímány jako téma, v němž se prolínají sociologie a psychologie.

Hartl a Hartlová (2000: 464) uvádí, že stereotyp je nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý člověkem nebo skupinou. Výstižnou definici stereotypu uvádí Nakonečný (in Průcha 2004: 67): „*stereotypy jsou mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují se tradicí.*“ Z této definice vyplývá, že se stereotypy liší od postojů tím, že nejsou získávány prostřednictvím osobní zkušenosti s objekty. Určitý stereotyp vůči někomu (např. nějaké národnosti) může mít člověk i když neměl osobní zkušenosti s komunikací s tímto objektem, tj. na zprostředkovaném základě. „Přebírání“ stereotypu z okolí lze ovšem považovat za určitý výsledek procesu sociálního učení (jak již bylo uvedeno výše, postoje jsou také výsledkem procesu sociálního učení).

Bartmiński (2016: 63) popisuje stereotypy jako určité definice, obrazy-zkratky, v nichž jsou koncentrovány pozitivní či negativní emoce. Stereotypy nejsou výsledkem logického přemýšlení, ale výsledkem instinktivních procesů, v nichž hraje velkou roli emocionální vztah ke skutečnosti. Tyto obrazy mají silné citové zabarvení, odrážejí lidské touhy, zaujatost, pocity křivdy nebo nenávisti (Bartmiński 2016: 63). Příkladem těchto stereotypních obrazů jsou slova „žid“, „buržo“ apod.

Pro stereotypy jsou charakteristické následující rysy (Hadj-Moussová, 2021):

- stereotypy mají velmi silný emocionální náboj,
- stereotypy jsou založeny na velmi malém množství informací o subjektu nebo jevu,
- stereotypy jsou snadně přejímány, protože nevyžadují další přemýšlení a pomáhají vytvořit pocit bezpečí,
- ze stejných důvodů mají stereotypy velmi stabilní povahu, a jsou vysoce odolné vůči změně,

- stereotypy jsou posilovány pocitem ohrožení, který u jedince druhý objekt vyvolává. Čím více je daný objekt (člověk, menšina, kultura atd.) odlišný, tím větší pocit nebezpečí vytváří, protože je těžko tomuto objektu porozumět.

Podle Bartmiński (2016: 64) naplňují stereotypy především dvě hlavní funkce: formování chování lidí, které vzniká z psychických, ekonomických a ideologických důvodů, a strukturování poznání lidského světa. Je patrné, že takto vymezené funkce jsou velmi podobné funkcím postojů, které byly zmíněny výše (instrumentální, poznávací a znalostní funkce postojů). Dokládá to názor, že stereotypy jsou určitou formou postojů.

Pozitivním důsledkem šíření stereotypu je posílení skupinové identity: „*sdílení předsudků zvyšuje soudržnost ve skupině, stejně jako pocit bezpečí a podporu uvnitř skupiny.*“ (Hadj-Moussová, 2021). Stereotypy jsou ovšem častěji chápány jako nežádoucí jev, protože vymezením vlastní identity se určitá skupina staví proti skupině druhé. Stereotypy se proto stávají příčinou sociální izolace určité skupiny, zdrojem konfliktů a nedodržení principů rovnosti.

S pojmem stereotypy se velmi často setkává v interkulturní psychologii a sociologii. Stereotypy odrážejí situaci ve společnosti, která se vyskytuje ve vztazích mezi etniky, národy, rasami, kulturami. Vymezovány proto stereotypy etnické, národní, rasové a náboženské (Průcha 2004: 67). Existují však stereotypy genderové, které jsou důležité v kontextu dané práce. Jsou určitou formou postojů společnosti vůči jednomu nebo druhému genderu. Dále je důležité vysvětlit pojem gender a následně definovat genderové stereotypy.

1.3 Pojmy gender, genderové role a genderové stereotypy

Termín „gender“ byl do vědeckého uvažování zaveden koncem 60. let 20. století Robertem Stollerem (Ageeva a kol. 2004). Navrhl jej použít k označení sociálních a kulturních aspektů pohlaví. Od té doby se „gender“ nevztahuje na biologické pohlaví osoby, ale na ty sociální role a vlastnosti, které mají zástupci mužského nebo ženského pohlaví ve společnosti pod vlivem sociokulturních faktorů (výchovy, vzdělání, tradic, kultury atd.). Lišková a kol. (2010: 9-10) vymezují gender jako princip, který se projevuje v interakcích strukturujících život jednotlivců, skupin a společnosti, nikoli jako komplex esenciálních vlastností osobnosti. Na rozdíl od pojmu pohlaví, které je chápáno výhradně v biologickém smyslu, vztahují gender na pojmy „mužský“ (maskulinum) a „ženský“ (femininum), na kulturní charakteristiky a modely, které jsou přiřazované mužskému a ženskému biologickému pohlaví, a odkazují na sociální rozdíly mezi nimi (ČSÚ, 2016). To znamená, že mluvíme o vlastnostech, které společnost přisuzuje každému pohlaví.

Lidé se rodí jako muži a ženy, ale učí se jimi být ve společnosti, která nabízí určité matice chování mužů a žen. Jako s pohlavím související charakteristika by měla být zdůrazněna skutečnost, že ženy mohou rodit děti, ale muži ne. Pokud jde o genderové charakteristiky, například do práce v domácnosti se více zapojují ženy než muži, což je doloženo řadou výzkumů:

- přes určité změny postojů vůči ženám v případě, že mají placené zaměstnání, stále se očekává, že musí vykonávat převážnou část práce v domácnosti (např. Chaloupková 2005: 57);
- v představách lidí stále přetrvává obraz muže živitele a ženy, starající se o domácnost a děti (např. Chludilová 2003: 1). Tento obraz se promítá do vytváření určitých postojů vůči jednotlivým pohlavím;
- přesto, že neexistují žádné zákonné či jiné formální překážky vstupu žen či mužů do vzdělávacích a pracovních oblastí, přetrvávají rozdíly v postojích vůči ženám a mužům, vstupujících do vzdělávací nebo profesní dráhy (uvádí to např. Kolektiv odboru rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR 2020: 35).

Výše uvedené příklady se týkají práce v domácnosti a postojů na trhu vzdělávání a práce – jsou to oblasti, v nichž se obvykle pozorují nevýraznější genderové rozdíly. Tyto postoje přispívají k formování genderových rolí – způsobů chování a myšlení člověka, který je „součástí procesu socializace člověka na cestě osvojování si norem maskulinity a femininity“ (Sekot 2004: 106).

Chování člověka v rámci role zahrnuje „vhodné a povolené formy chování podle společenských norem“ (Jandourek, 2012, s. 197). Genderová role může definovat nejen vzorce chování, ale i vhodné či nevhodné formy cítění, oblečení, vztahů a komunikace pro příslušníky mužského a ženského pohlaví (ČSÚ, 2016). V teorii lze najít rozdělení rolí na získané a připsané. Získanou roli zaujímá člověk dobrovolně a využívá v ní své schopnosti a dovednosti. Připsaná role je pozicí, kterou člověk má bez ohledu na své zásluhy a schopnosti (Jandourek 2012: 197).

Je důležité, že určitý způsob chování a myšlení člověka se vytváří díky prostředí, ve kterém byl vychován. Zvyky a tradice ve společnosti zde mají velký význam. Genderové role se vytvářejí v rodinách, ve škole nebo prostřednictvím médií a internetu. Genderové role vychází ze souboru nepsaných a neformálních pravidel, která jsou zjevně nebo skrytě určována danou společností (ČSÚ 2016).

Genderové role přispívají k zachování a přenosu genderových stereotypů. „Genderové stereotypy označují předsudky a stereotypní představy o „správném“ a „přirozeném“ chování a posuzování jedinců na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví (vzory „ženskosti“ a „mužskosti“) bez toho, abychom se hlouběji zabývali tím, co je jim vrozené a co získali výchovou, jaké jsou jejich individuální schopnosti, potřeby, hodnoty.“ (Ženská práva, 2011). Jak jsou ve společnosti prosazovány genderové stereotypy? Například v médiích jsou ženy nejčastěji zobrazovány jako objekty, oběti a pečovatelky, zatímco muži jsou obecně zobrazováni jako vynalézaví, silní, inteligentní či jako vynalézavé a silné (proaktivní) osobnosti. Média navíc mnohem častěji používají k propagaci a přitahování pozornosti spotřebitelů ženskou sexualitu než mužskou. Problémům genderových stereotypů v reklamě jsou věnovány například práce Stríteského (2015), Bačuvčíka a kol. (2010), Zotosa, Grau a Tyalora (2018).

Genderové stereotypy a konkrétní představy o genderových rolích se v různých kulturách liší. Jejich obsah se navíc může v průběhu času měnit. Připomeňme alespoň skutečnost, že teprve v minulém století ženy získaly volební právo. Zabývali se převážně péčí o domácnost a muži byli povinni finančně zajistit své rodiny. Ve více patriarchálních společnostech, včetně té ukrajinské, takové genderové stereotypy většinou přetrvávají dodnes.

2 ANALÝZA GENDEROVÝCH STEREOTYPŮ A POSTOJŮ SPOLEČNOSTI VŮČI ŽENÁM NA UKRAJINĚ

Proč je důležité studovat otázku genderových stereotypů a formování určitých postojů společností vůči ženám? Protože mají dopad na postavení žen ve společnosti – například jejich postavení v rámci rodiny, vzdělávacího prostředí, pracovního trhu atd. Pokud jsou ženy v některých z těchto oblastí (oproti mužům) znevýhodněny, vyžaduje situace v dané zemi pozornost a musí být napravena s cílem zajištění principů genderové rovnosti. Postoje lze proto chápat jako jeden z faktorů, určujících postavení a způsobujících nerovnosti ve společnosti.

Na Ukrajině se často tvrdí, že se principy rovnosti mezi muži a ženy zde dodržují a nikdo nikoho zde neomezuje. Říká se, že matriarchát je zakotven v národní tradici a slovo „gender“ je inspirováno evropsko-liberálními tendencemi (Tishko 2017). Tento názor bohužel často sdílí obyčejní lidé, odborníci i zástupci politické elity. Ve skutečnosti genderové otázky jsou velmi aktuální na Ukrajině – jsou spojeny s připsáním role pečovatelky ženě v rodině, omezením žen při získání kvalifikace a práce, uplatněním na řídicích pozicích a v politice. Výsledky výzkumů, které budou zmíněny v následujících kapitolách práce, pomáhají zhodnotit, jak významné jsou genderové otázky na Ukrajině. Zvláštní pozornost je třeba věnovat i problematice domácího násilí, jehož oběťmi se většinou stávají ženy.

Abychom pochopili, jak se s těmito genderovými normami a stereotypy vypořádat, je nutné vzít v úvahu hlavní charakteristiky těch, kteří nejsilněji podporují tradiční normy a stereotypy. Podle Indexu sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (USE) (2018) všechny genderové normy a stereotypy plně podporuje 10 % žen a 23 % mužů, ostře se proti nim staví 4 % mužů a 10 % žen na Ukrajině. Většina mužů a žen s nimi přitom zachází dvojsmyslně; buď podporují určité normy či stereotypy, zatímco jiné odmítají, nebo naopak neprojevují smysluplnou podporu či odmítání tradičních názorů.

Silné zastání norem a stereotypů ve společnosti má často za následek rozšíření takových nežádoucích postojů, jako jsou normalizace domácího násilí, nízká tolerance vůči

menšinám a marginalizovaným skupinám (zejména vůči LGBTI komunitě), nižší míra občanské angažovanosti, vyšší míra občanského pesimismu. Pokud jde o ženy, genderové normy a stereotypy jsou zpravidla plně podporovány staršími ženami se zvýšeným pocitem úzkosti a nižší úrovní příjmu ve srovnání s těmi, které jsou proti těmto normám a stereotypům. Muži v této kategorii častěji podporují negativní stereotypy vůči jiným společenským a politickým skupinám a také se obecně více zabývají vnitřními hrozbami politického a společenského charakteru než muži, kteří genderové normy a stereotypy nepodporují (Index sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (USE) 2018: 5-6).

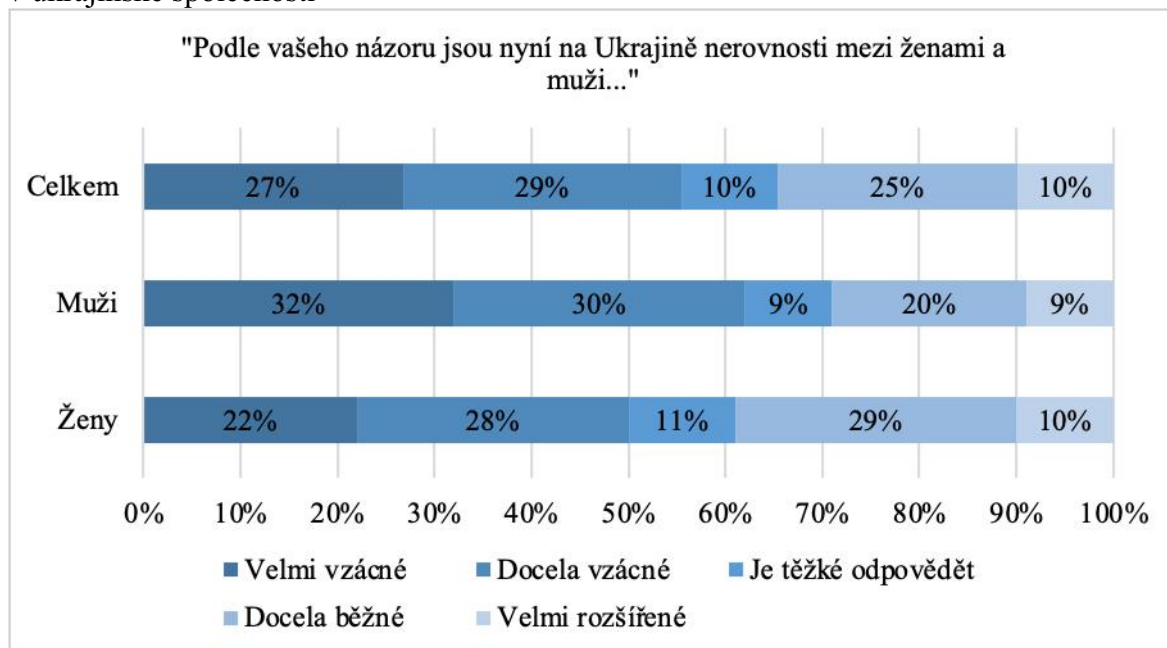
Převážná většina žen a mužů na východní Ukrajině podporuje tradiční genderové normy a středně stereotypy. Podpora genderových norem a stereotypů u starších lidí je o něco vyšší než u mladých lidí. Podpora genderových norem (68 %) je vyšší než genderové stereotypy (46 %). Zvláště velký rozdíl byl zjištěn v podpoře genderových stereotypů mezi muži a ženami (56 %, resp. 37 %) (Index sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (USE) 2018).

Výsledky průzkumu provedeného Sociologickou skupinou „Rating“ (Rating Group 2021: 4-6) na konci února 2021 ukázaly, že 56 % respondentů se domnívá, že nerovnost mezi ženami a muži na Ukrajině je vzácným jevem. 35 % je přitom přesvědčeno, že jsou zcela běžné. Tento průzkum, stejně jako Index USE (2018), uvedený výše poukázal na odlišné vnímání genderových nerovností muži a ženami. Jako běžné je častěji vnímají ženy než muži (39 % oproti 29 %) (viz graf 1). Tyto výsledky poukazují na skutečnost, že si muži na Ukrajině berou problém znevýhodnění žen méně vážně než ženy.

Respondenti ve výzkumu Rating Group (2021: 6) byli rozděleni do čtyř skupin podle úrovní příjmů (od nejchudších k nejvíce finančně zabezpečeným). Výsledky ukazují, že čím více jsou respondenti finančně zabezpečeni, tím častěji vyskytují mezi nimi názor, že nerovnost mezi muži a ženami je vzácným jevem (60 % respondentů z nejbohatší skupiny oproti 41 % respondentů z nejchudší skupiny). Z toho lze udělat závěr, že ženy z bohatších vrstev obyvatel mohou se méně potkávat s negativními či omezujícími postoji než ženy s nižšími příjmy.

Za posledních pět let mírně (o 2 %) vzrostl počet těch, kteří věří, že nerovnosti jsou rozšířené (Rating Group 2021: 5), což nastiňuje relevantnost zkoumaného tématu v této práci.

Graf 1: Porovnání názorů mužů a žen na existenci nerovností mezi muži a ženami v ukrajinské společnosti

Poznámka: výběrový soubor respondentů: náhodný výběr 1500 obyvatel Ukrajiny ve věku nad 18 let (ze všech regionů země), období sběru dat: 27-28 února 2021.

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (Rating Group 2021: 6)

Moderní problémy mají hluboké kořeny v genderových stereotypích a národních tradicích, které se na Ukrajině vytvářely po století. Jako jasnou propagandu patriarchálního genderového stereotypu lze interpretovat obraz tzv. „ženy-Beregině“, jehož propagace na Ukrajině paradoxně pokřivila původně matriarchální význam tohoto obrazu. Tuto kapitolu je proto vhodné začít popisem historických kořenů moderní genderové nerovnosti na Ukrajině – konkrétně již zmíněným obrazem „ženy-Beregině“. Dále bude kapitola rozdělena do dílčích částí podle oblastí, v nichž se ženy setkávají s genderovými stereotypy – konkrétně se jedná o oblast vzdělávání, trhu práce a politiky.

2.1 Historické předpoklady moderních postojů v ukrajinské společnosti: obraz „ženy-Beregině“ a pseudo-matriarchální struktura společnosti

Od počátku 90. let v ukrajinské společnosti dominuje obraz tzv. „Beregině“ (ukr. „Берегиня“). Etymologie pojmu je v ukrajinském jazyce spojena se slovy „берегти“, což znamená chránit, „оберіг“ – amulet apod.

Původně byly Bereginěmi označovány postavy východoslovanské mytologie, nižší ženské božstvo nebo strážný duch, bohyně domu a ochránkyně rodiny (Spadshina Predkiv 2015). V „*Ukrajinské mytologii*“ V. Voitovych (2017: 25) uvádí, že Beregině je bohyně dobra, ochrany člověka, domova, malých dětí před nemocemi a jinými zlými silami, je strážcem nedotknutelné věrnosti páru. Symbolem Beregině je rodinný oheň, ve kterém člověk nachází mír, klid, lásku a vysokou morálku. Vyšívané ubrousky s obrazem Beregině byly zavěšeny nad okny a dveřmi pro účely ochrany domova.

Je zřejmé, že obraz Beregině – ženy-pečovatelky o domácí útulnost a rodinu, je silně spojený s ukrajinskou historií a tradicemi. V rolnické rodinné ekonomice hrála žena-matka a žena v domácnosti sociálně a ekonomicky významnou roli, a to jí zajišťovalo relativně vysoké sociální postavení. Pokusy o idealizaci a zbožšťování ženy-matky, která chrání rodinu, proto nejsou překvapivé.

Bujskich (2018) tvrdí, že přesné funkce Beregině ovšem zůstávají diskutabilní, protože zdroje o nich jsou extrémně fragmentární. Autorka kriticky zhodnocuje odlišné vnímání a charakteristiku „Beregině“ v různých zdrojích. Bereginěmi byly nazývány například mořské panny – démonická stvoření, kterými často osídlovaly okolní svět ve svých mýtech pohané. Byly to i dívky, které se o určitých svátcích přestrojovaly a lekaly své přátele podle zvyku. „Beregině“ byly zmíněny v písemných památkách 14.-15. století, popularizovány folkloristy v 19. a 20. století, ale většina interpretací Beregině jako nadpřirozené bytosti nebo zosobnění mateřství a ženskosti pochází již z doby nezávislé Ukrajiny (Bujskich 2018: 2). Právě tento obraz je důležitý pro vytváření stereotypu poslušné ženy-matky v patriarchální společnosti na Ukrajině.

Jak uvádí Kis (2006: 4), „Beregině“ získala popularitu v ukrajinské kultuře na přelomu 80.-90. let na pozadí nárůstu zájmu o národní historii a hledání kulturní identity. Na obnovení

a popularizace obrazu Beregině na moderní Ukrajině se překvapivě podíleli především muži (nikoli ženy). V době získání Ukrajinou nezávislosti vydali V. Skurativsky a V. Ruban etnografickou knihu a román „Beregině“. V roce 1995 založil Skurativsky i etnografický časopis „Beregině“.

Časem se obraz Beregině stal jedním z ústředních prvků státní ideologie nezávislé Ukrajiny. Je to evidentní i na nejvyšší politické a vládní úrovni. Baranova (2019: 10) zmiňuje v tomto ohledu například noviny „Hlas Ukrajiny“, které 6. března 1999 zveřejnily na titulní stránce dva pozdravy od nejvyšších politických osobností. První byl od tehdejšího prezidenta L. Kučmy. Název tohoto pozdravu „*Beregině naší rodiny. Gratulace ukrajinským ženám ke dni 8. března*“ spolu se slovy „*Plňte vysoké a svaté poslání – poslání lásky, laskavosti, míru*“ jasně vyjadřuje vizi a role žen v ukrajinské společnosti. Ale ještě výmluvnějším důkazem konzervativních myšlenek v tomto ohledu bylo oslovení žen od tehdejšího předsedy Nejvyšší rady A. Tkachenka: „*Beregině generace naše nesmrtelné*“. Tímto naznačil klíčovou funkci ženy, spočívající především v mateřství a narození dětí.

Na rozdíl od výše zmíněných mužů-politiků, feministicky orientované ženy v odborném prostředí často kritizují popularizaci obrazu ženy-Beregině. Kis (2006: 4) například nazývá Beregině „*národním ztělesněním matriarchálního mýtu*“. Na jednu stranu Beregině „zbožšťuje“ ženu a povyšuje její roli ve společnosti, což odpovídá vidění matriarchálního systému.

Na druhou stranu Beregině omezuje roli ženy, a to téměř výjimečně na funkci rození dětí a péče o rodinu, což je typické pro patriarchální společnost. Mocenské postavení je v určováno postavením ve strukturách veřejného světa a ženy byly v tom výrazně omezeny kvůli role „Beregině“. Společnost, v níž je propagována idea „matriarchálního mýtu“, může být proto označena pouze jako pseudo-matriarchální společnost (Kis 2006: 4).

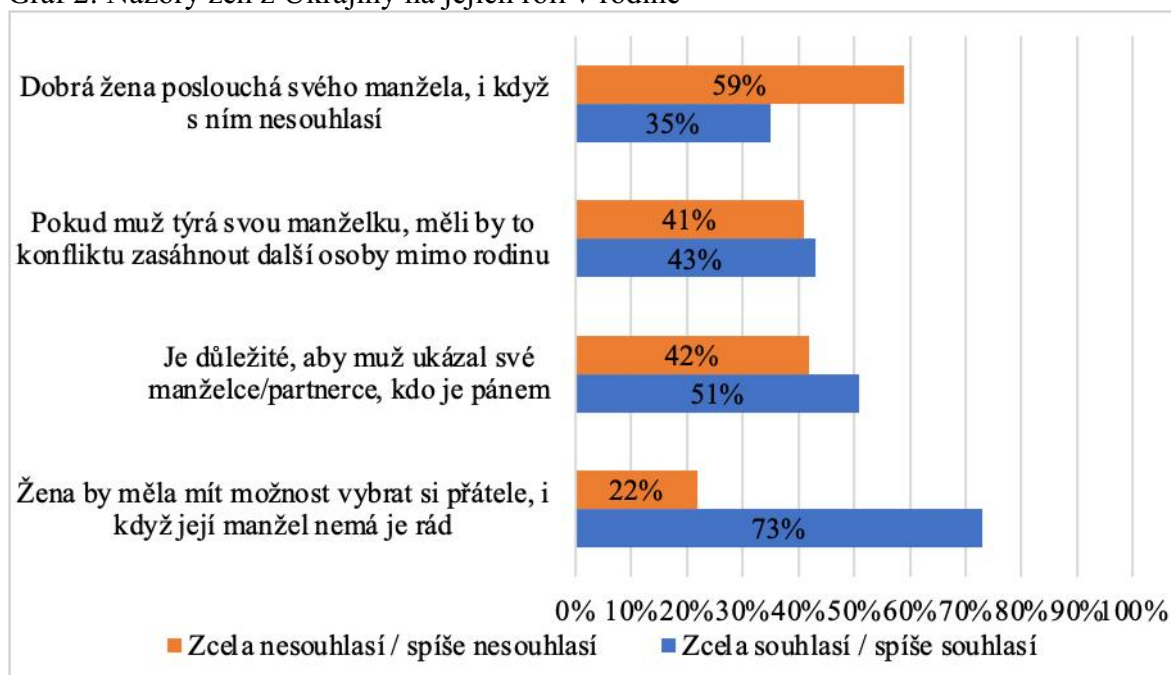
Proč se obraz Beregině stál tak populární? Beregině do značné míry odráží tradiční ukrajinský stereotyp ženskosti. Navíc podle všech kritérií plně vyhovuje tradičnímu systému hodnot, kde oddanost rodině, dětem a domovu byla považována za klíčový úkol ženy. Četná ženská společenská a politická sdružení, která se objevila na počátku 90. let, prosazovala konzervativní vizi ženské společenské role a podporovala myšlenku genderového rozdělení soukromo-ženských a veřejno-mužských oblastí činnosti, seberealizace a odpovědnosti (Tishko 2017).

Ženy, které se zúčastnily kvalitativní části studie OBSE (2019), diskutovaly o očekáváních od žen v otázkách výchovy dětí, péče o domov a manžela. Uváděly, že společnost očekává, že ženy budou na prvním místě mít své rodiny, a odsuzuje ty ženy, které mají volný čas. Účastnice také tvrdily, že ve společnosti se od žen očekává, že se budou starat o svůj vzhled: používat make-up, nosit slušivé oblečení a sportovat. Bylo také poznamenáno, že nadváha je podle ukrajinské společnosti nepřijatelná.

„[Ukrajinské] ženy se stále snaží vyrovnat starověkému / středověkému obrazu ženy, která musela být upravená a dobře vypadat. Potěšení oka může být považováno za jeden z hlavních úkolů ženy.“ – respondentky z průzkumu OBSE (2019: 13), ve věku 36 až 55 let, z měst, Ukrajinky.

Kvantitativní výsledky (OBSE 2019: 13) přináší další potvrzení tradiční role ženy v ukrajinské společnosti: 35 % žen souhlasilo s tím, že jejich přátelé věří, že dobrá manželka poslouchá svého manžela, i když s ním nesouhlasí. 22 % žen se domnívá, že by jejich přátelé nesouhlasili s tím, že by manželka měla mít právo volby přátel, i když je její manžel nemá rád (OBSE 2019: 13). Přehled výsledků průzkumů dokládajících názory žen na jejich roli v moderní rodině je uveden níže (viz graf 2).

Graf 2: Názory žen z Ukrajiny na jejich roli v rodině

Poznámka: zbytek respondentů (do 100 %) tvoří ženy, které uvedly odpověď „nevím“

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu OBSE (2019: 14)

To znamená, že moderní ideologie ukrajinské společnosti je ve skutečnosti velmi tradiční a nepřináší žádné změny v postojích vůči ženám a v postavení žen ve společnosti. Od žen se očekává zejména plnění rolí „ženy-matky“, „ženy v domácnosti“, „ženy-strážce rodinného krbu“. Může však žena žít plnohodnotný život a naplňovat se v podmínkách moderního světa? Změnili se role mužů v moderní společnosti natolik, že musí ženy přizpůsobovat své role těmto změnám? Stačí „rodinné krby“ na to, aby ženy měly stejné postavení ve společnosti jako muži? Podobné otázky si kladou feministky, „běžnými lidmi“ však často zůstávají nepochopeny.

Povědomí o genderové nerovnosti vedlo k vytvoření sociálních ženských hnutí, která od samého počátku bojují za spravedlivé rozdělování zdrojů mezi ženami a muži, za práva žen. Feminismus na Ukrajině není novým fenoménem, i když má negativní konotaci. Olej do ohně přilévala takzvaná ženská hnutí, která nepředstavovala boj za rovnost v nejlepším světle. Zejména aktivisté ukrajinské organizace Femen prováděli příliš provokativní a kontroverzní akce. Například případ, kdy se jedná z aktivistek svlékla na katolické Vánoce v roce 2014 na Svatopetrském náměstí ve Vatikánu na protest proti potratům a civilním sňatkům (Evropska Pravda 2014).

Podobná hnutí samozřejmě lákají pozornost společnosti, ale dle mého osobního názoru, nenesou žádný výchovný efekt – nevzdělávají ženy ani muže o aktuálních genderových otázkách a potřebách změn. Zároveň nepřináší změny hodnot či postojů, ale spíše naopak – podobné „neetické“ aktivity vytváří domněnku, že aktivistky podobných hnutí jsou „šílené“ a extravagantní osobnosti.

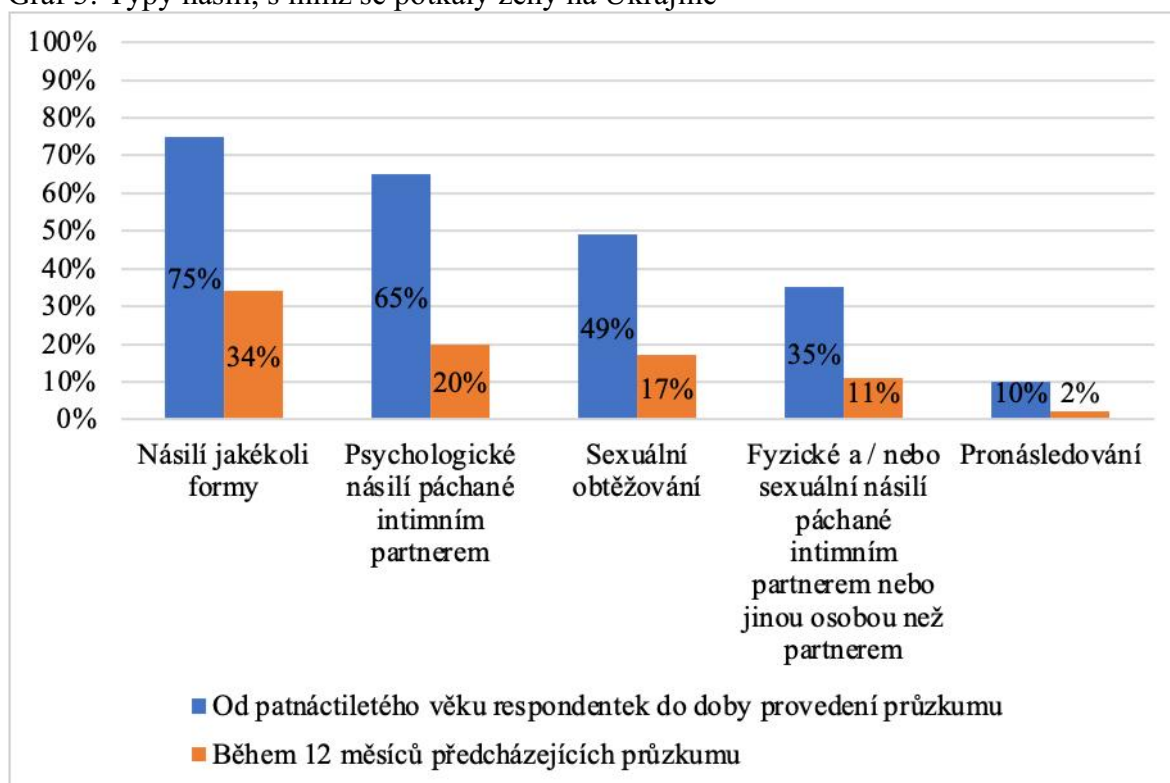
Mnoho okolností a dopadů ukotvení genderových stereotypů je ve společnosti stále málo diskutováno. Další kapitoly práce jsou věnovány nejvýraznějším oblastem, kde se projevují genderové stereotypy na Ukrajině.

2.2 Problém domácího násilí jako výrazný příklad ilustrující postoje společnosti vůči ženám na Ukrajině

První oblast, v níž se projevují postoje společnosti vůči ženám na Ukrajině, je oblast rodinných vztahů, a konkrétně problém domácího násilí – jeho „určitá normalizace“ ve společnosti a nedostatečná schopnost žen klast mu odpor. Jak uvádí Anna Fenchak (2021), vedoucí oddělení výzkumu veřejného mínění Socioconsulting Analytical Center, domácí násilí zůstává v ukrajinské společnosti hluboce zakořeněným fenoménem a občané takové situace nevnímají jako mimořádné. Je to jeden z charakteristických rysů postojů vůči ženám na Ukrajině a je třeba ho detailně prozkoumat.

Výsledky kvantitativní části průzkumu OBSE (2019) dokládají velmi vysokou úroveň rozšíření různých forem násilí na ženách na Ukrajině. Tři čtvrtiny žen uvedli, že zažily násilí jakékoli formy (psychologické, fyzické či sexuální) během jejich života (ve věku 15 let a starším). Třetina žen uvedla, že zažila násilí jakékoli formy během posledních 12 měsíců do doby provedení průzkumu. Graf 3 ilustruje tyto výsledky a dokládá informace o tom, jaké konkrétní formy násilí zažily ženy z průzkumu.

Graf 3: Typy násilí, s nimž se potkaly ženy na Ukrajině

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (OBSE 2019)

U většiny žen šlo o psychické násilí (ve srovnání: 65 % žen na Ukrajině vs. 43 % žen v průměru v EU, 37 % žen v sousedním Polsku). Téměř každá čtvrtá žena má zkušenost fyzického násilí (23 %) a jedna ze čtrnácti žen byla sexuálně zneužívána (7 %). Tyto údaje jsou podobné údajům z EU, kde v průměru 20 % žen uvedlo, že zažily fyzické násilí (nejméně v Rakousku – 11% a nejvíce v Lotyšsku – 31%) a 7 % žen zažilo sexuální násilí (nejméně v Chorvatsku – 3 % a nejvíce v Dánsku – 11 %) (OBSE 2019: 19).

Na Ukrajině ženy, které tvrdí, že je pro ně velmi obtížné žít pouze se svým současným finančním příjmem (41 %), častěji než průměr (26 %) uvádějí, že byly fyzicky a / nebo sexuálně zneužívány partnerem (pro srovnání míra žen, které pohodlně žijí ze svého příjmu, je 18 %). Tento vzorec je také pozorován u žen z centrálního regionu (31 %), zatímco ženy žijící v západním regionu uvádějí nižší úroveň takového násilí (19 %) (OBSE 2019: 19).

Je důležité poznamenat, že země s delší historií politiky rovnosti žen a mužů a kampaní na zvyšování povědomí o této problematice (severské země a západní Evropa) mají také vyšší míru násilí páchaného na ženách. Například podle studie Agentury Evropské unie pro základní práva (FRA) provedené v EU ženy ze tří zemí (konkrétně Dánsko (52 %), Finsko (47 %) a Švédsko (36 %)) častěji tvrdily, že byly fyzicky nebo sexuálně zneužívány partnerem nebo jinou osobou starší 15 let. Nejnižší ukazatele jsou v Chorvatsku (21 %), Rakousku (20 %) a Polsku (19 %) (OBSE 2019: 19).

Výsledky studie OBSE (2019) ukazují, že téměř dvě třetiny žen (65 %) zažily psychické násilí ze strany současného nebo předchozího partnera. Tento ukazatel je výrazně nad průměrem EU (43 %) a převyšuje ukazatel kteréhokoli členského státu EU (nejvyšší je v Dánsku – 60 %).

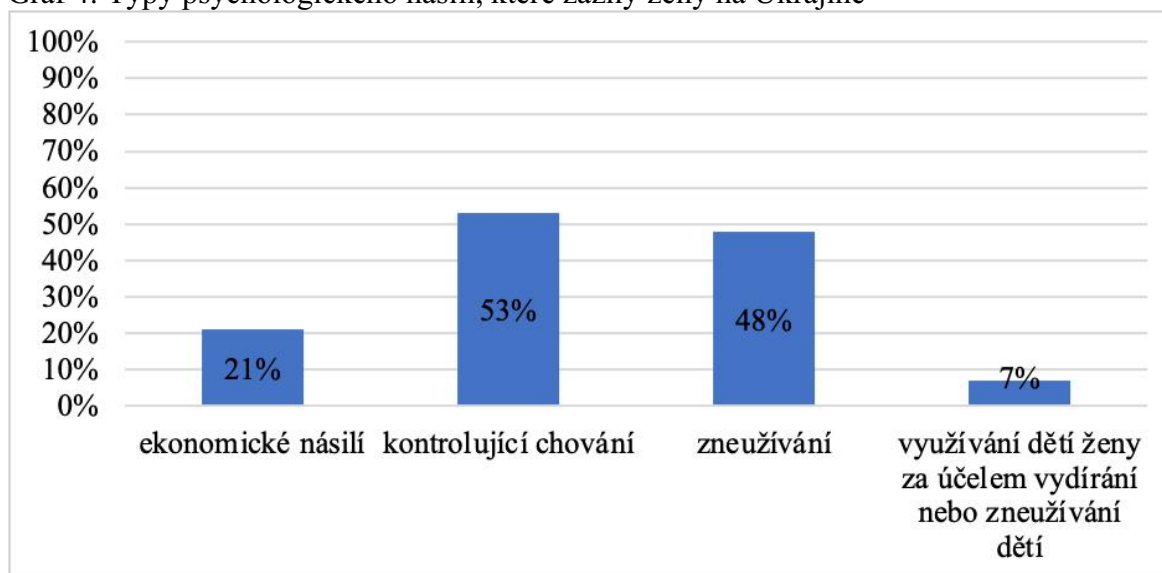
Psychologické násilí na ženách je považováno za velmi častý jev jak ve vztazích, tak mimo ně. Účastníci studie OBSE (2019) tvrdili, že psychické násilí se ve vztazích projevovalo zejména nadměrně kontrolujícím chováním (například když bylo ženě řečeno, s kým má komunikovat), postojím k ženě jako k „předmětu vlastnictví“ nebo zákazem jíst nebo pít. Také uvedli, že partneři ohrožují ženám, včetně ohrožení zbraní.

Různé formy psychologického násilí na ženách zjištěné v ukrajinské společnosti a diskutované ve studii OBSE (2019: 24) lze seskupit do následujících čtyř kategorií:

ekonomické násilí, kontrolující chování, zneužívání, využívání dětí za účelem vydírání nebo zneužívání dětí. Celkem 53 % žen z průzkumu OBSE (2019: 25) se stalo obětí kontrolujícího chování a 48 % obětí zneužívání. Více než jedna z pěti žen (21 %) tvrdí, že trpěla ekonomickým násilím, a 7 % žen, které mají děti, uvádí, že byly vydírány pomocí svých dětí nebo zažily hrubého chování vůči jejich dětem. Výsledky ilustruje graf 3.

Jedna z deseti žen (10 %) tvrdí, že byla pronásledována během jejího života starší 15 let. To je méně než průměr EU o 18 % (výsledky se pohybují od 8 % v Rumunsku po 33 % ve Švédsku), ale podobné jako v sousedním Polsku (9 %). Jedna žena z padesáti (2 %) to zažila během 12 měsíců před provedením průzkumu. Podle žen bylo nejobvyklejší formou pronásledování to, kdy se někdo ochomýtal kolem jejich doma (4 % oproti průměru EU o 8 %). Na druhé straně 3 % žen uvedlo následující případy: byly jim zasílány e-maily, textové zprávy s urážkami nebo výhrůžkami nebo jim někdo volal a sdílel podobný obsah; byli záměrně sledováni; nebo někdo úmyslně poškodil jejich majetek. Zneužívající jim byl často neznámý (44 %). Čtvrtina žen (25 %) uvedla, že za obtěžování může vinit předchozího partnera, a 16 % uvedlo, že to byl někdo jiný, koho znali, ale nespécifikovali, kdo to byl (OBSE 2019: 26).

Graf 4: Typy psychologického násilí, které zažily ženy na Ukrajině

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (OBSE 2019)

Výše uvedené výsledky výzkumu dokládají domněnku, že pro ukrajinskou společnost je charakteristický postoj „normalizace“ násilí nad ženami.

2.3 Postoje vůči ženám v každodenních záležitostech

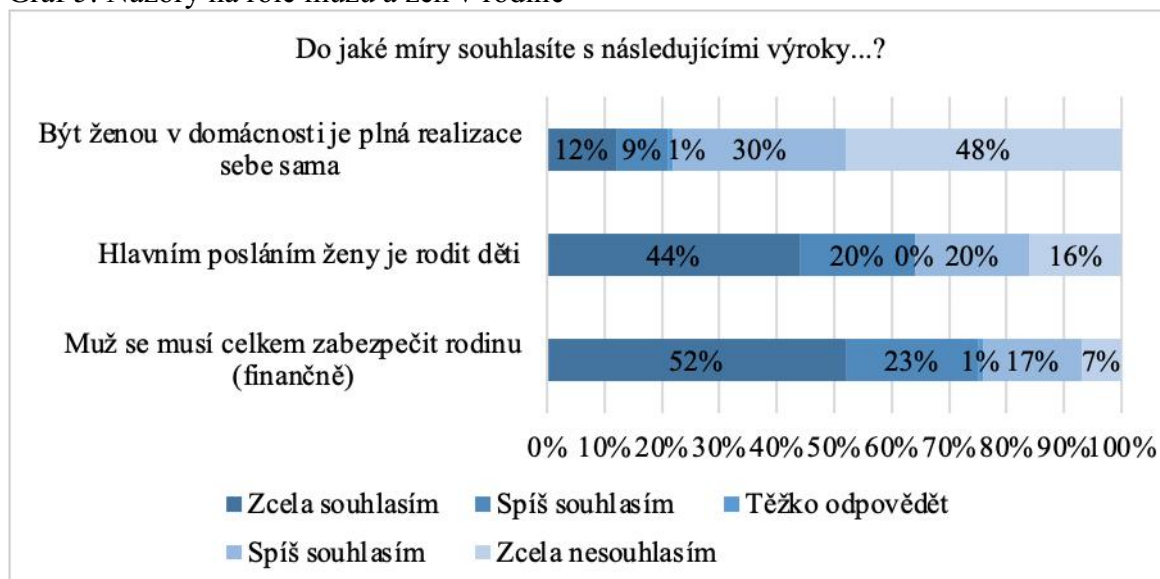
V této kapitole je zaměřeno na analýzu postojů společnosti vůči ženám ve všedním životě, z pohledu každodenních věcí, jako jsou domácí práce, péče o rodinu a dům, volný čas a odpočinek, osobní vztahy apod. Situace v této oblasti dokresluje současné postavení žen v ukrajinské společnosti a nastiňuje problémy, kterým se ženy čelí.

Role mužů a žen a v rodině

Podle Indexu sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (USE) z roku 2018 se polovina dotazovaných žen na Ukrajině (53 %) a více než polovina dotazovaných mužů (64 %) domnívá, že by se muž měl starat o rodinu (především finančně), zatímco žena by se měla starat o děti (USE 2018). Rozdílné vnímání ženské role v rodině z pohledu mužů a žen může vyvolávat problémy v rodině a vztazích.

Nový výzkum (Rating Group 2021: 29) prezentuje podobné výsledky: 75 % respondentů se domnívá, že muž musí celkem finančně zabezpečovat rodinu, zatímco hlavní poslání ženy – narodit děti (uvádí to 64 % respondentů). Dalších 21 % respondentů se dokonce domnívá, že být ženou v domácnosti je plná realizace sebe sama (Rating Group 2021: 29). Tyto odpovědi jsou ilustrovány pomocí grafu 5.

Graf 5: Názory na role mužů a žen v rodině

Poznámka: výběrový soubor respondentů: náhodný výběr 1500 obyvatel Ukrajiny ve věku nad 18 let (ze všech regionů země), období sběru dat: 27-28 února 2021.

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (Rating Group 2021: 29)

Respondenti nejvíce nesouhlasili s výroky, že žena by měla poslouchat muže, že role ženy v domácnosti je pro ženu plnohodnotným uskutečněním a muži jsou většinou chytřejší než ženy. Tyto stereotypy jsou příliš archaické, proto proměnou rolí postupně mizí (Rating Group 2021).

Role hlavy v rodině značně častěji zastupují muži než ženy. 39 % respondentů z výzkumu Rating Group (2021: 29) uvedli, že muž je hlava jejich rodiny, a o 10 % respondentů méně (celkem 29 %), že hlavou rodiny je žena. Stejný počet respondentů (29 %) uvedl, že role hlavy rodiny je rovně rozdělena mezi mužem a ženou. Na základě tohoto výsledku lze tvrdit, že ukrajinská společnost je více patriarchální než matriarchální, ale rozdíly ve vnímání „hlavy“ rodiny nejsou významné.

Není však z tohoto výzkumu zřejmé, jak respondenti vnímají smysl slova „hlava rodiny“. Pro někoho je to pravděpodobně ten, kdo se stará o domácnost, zajišťuje její chod (vaří, uklízí, často rozděluje rodinný rozpočet podle potřeb, plánuje nákupy atd.), pečuje o členy rodiny (starší rodiče a děti). V tomto případě se lidé pochopitelně domnívají, že hlavou rodiny je žena, protože jak plyne z výzkumů (Rating Group 2021) se tímto činnostem značně více věnují ženy než muži. Hlava rodiny může být také ten, kdo se o ní stará z hlediska financí – v tomto případě je logicky odpověď, že hlavou rodiny je muž. Více než polovina respondentů se domnívá, že je to muž, kdo v jejich rodině (páru) vydělává více, 23 % – tento názor na ženy, 17 % – se domnívá, že oba vydělávají přibližně stejně.

Tyto výše uvedené skutečnosti naznačují potřebu hlubšího porozumění tomu, jak lidé na Ukrajině vnímají pojem „hlava rodiny“. Sekundární výzkumy zatím tyto informace neposkytují.

Péče o domácnost a děti

Podle výzkumu Sociologické skupiny Rating z roku 2021, otázka rozdělení genderových rolí přinesla následující výsledky: podle názoru respondentů je v jejich rodině (páru) častější, že jídlo připravuje žena (64 %). Jen asi čtvrtina poznamenala, že tato role v jejich svazu je rozdělena rovným dílem. Odpovědnost za výchovu dětí a domácí práce je podle názoru respondentů rovněž svěřena ženám (52 %). Na základě těchto výsledků lze udělat závěr, že se v ukrajinské společnosti stále převládá názor, že žena je „hospodyně“ a její povinností je péče o domácnost. Změny postojů lze však vidět u otázek výchovy dětí –u

výchovy dětí, na rozdíl od záležitostí domácnosti, respondenti častěji uváděli, že tato role je v jejich páru rovnoměrně rozdělena (Rating Group 2021: 29).

V dynamice od roku 2015 (Rating Group 2015) postupně ubývá těch, kteří se domnívají, že ženy se častěji věnují vaření, péči o domácnost a výchově dětí. Navzdory tomu roste počet těch, kteří věří, že ženy mají více volného času, dominují rodině a vydělávají více peněz. Zajímavé je, že v rozložení takových rolí, jako je vaření, domácí práce a výchova dětí, se názory mužů od žen příliš neliší. Ale s ohledem na nadvládu v rodině a vydělávání peněz je u obou pohlaví zcela opačná vize těchto rolí.

Ve výzkumu z roku 2015 (Rating Group 2015), při hodnocení života v rodině a páru respondenti častěji považovali vaření (64 %) a domácí práce (56 %) za „ženské“ povinnosti. 30–40 % uvedlo, že tuto práci dělají muži i ženy. Pouze 3 % uvedla, že tyto povinnosti mají častěji muži. Když mluvíme o výchově dětí, polovina respondentů poznamenala, že se oba pohlaví o to zajímají. 41 % dotázaných přitom uvedlo, že to častěji dělá žena. V rodinné sféře tedy zůstává tradiční rozdělení rolí a ve srovnání s profesní zažívá méně změn (Rating Group 2015).

Přibližně polovina respondentů (Rating Group 2015) také uvedla, že správa rozpočtu a organizování rekreace je odpovědností mužů i žen. Třetina zároveň uvedla, že ženy mají častěji na starosti jak finanční, tak i volnočasové záležitosti. Vzhledem k tomu, že ženy věnují více pozornosti rodině a domácnosti, a to je jejich „práce“, mají tedy na starosti hodně úkolů. Stereotyp „muž velí v práci, žena doma“ je částečně zachován. 63 % uvedlo, že v jejich páru není jasná role hlavy a o věcech rozhodují společně. Skutečnost, že hlavou je muž, zaznamenalo 21 %, že žena - 14 %.

Respondenti častěji sdíleli iniciativu v sexuálních vztazích mezi oběma pohlavími (49 %). Navzdory tomu 40 % uvedlo, že sex iniciuje častěji muž, pouze 6 % žena. Je třeba poznamenat, že v těchto představách se realizuje stereotyp o aktivní roli mužů a pasivní roli žen obecně, a to nejen v sexuální sféře.

Za posledních pět let postupně ubývá těch, kteří říkají, že v jejich páru vaří jídlo a vychovávají děti spíše žena. Zároveň roste počet těch, kteří říkají, že postavení hlavy v rodině je společnou příčinou obojího. Oproti roku 2015 ale přibylo těch, kteří tvrdí, že muž vydělává více, loni byl trend opačný. Vzhledem k rozvoji technologií a spotřebitelských

služeb vyžadují domácí práce každým rokem méně a méně času a nová norma maskulinity stanoví, že otec se více zapojuje do procesu výchovy a není pouze „ekonomickým“ přívěskem v rodině.

V průběhu 5 let ubylo těch, kteří se hlásí k tezím jako jsou: „pro muže je důležitější úspěšná kariéra“, „pro muže je důležitější sex“, „muž přesouvá odpovědnost za nechtěná těhotenství na ženy“, „žena by měla poslouchat muže“. Je zajímavé, že představitelé západního regionu Ukrajiny jsou v názorech na role a postoje ve vztazích obou pohlaví konzervativnější. Tradičně taková tvrzení častěji podporují starší a chudší respondenti. V rozdělení pohlaví a věku je navíc výrazný rozdíl mezi muži a ženami v názorech na povolání ženy a její vztah k muži v mladé věkové skupině (18-35 let). Mladí muži výrazně častěji podporují „patriarchální“ názory než mladé ženy.

Když se hovořilo o vaření, úklidu domu a výchově dětí, muži poměrně často konstatovali, že jde o „ženskou“ záležitost, nebo tuto odpovědnost sdíleli. Na druhou stranu ženy mnohem častěji než muži uváděly, že jde o jejich domácí povinnosti. V moderní společnosti chtějí ženy přesunout podíl domácích povinností na muže, protože zaměstnanost a profesní uplatnění žen roste a rozšiřuje se a na domácí povinnosti je méně času a inspirace. Muži se v té době stále cítí ohroženi vlastní mužností při plnění domněle „ženských“ povinností, což je rutinní a nikým neocenená neplacená práce.

O společném rozhodování v otázkách rozpočtového hospodaření, rekreace a vedení mluví sice přibližně stejný počet mužů i žen, přesto v těchto otázkách často panovala konkurence. Ženy tedy častěji než muži uvedly, že hospodaří s penězi (42 %). Mezi muži 20 % zaznamenalo svou převahu v této věci. Pokud jde o organizaci rekreace, 39 % žen a 30 % mužů uvedlo, že je to častěji jejich zodpovědnost než partner. Pokud jde o „nadvládu“, 21 % žen a 29 % mužů uvedlo, že jim tato role náleží. Pokračuje tedy „boj“ o to, kdo je velí, zatímco otázky nadvlády v budoucnu bude ještě obtížnější určit kvůli poklesu diferenciací rolí: co je „mužské“ a co „ženské“.

Mít děti v páru ovlivňuje rozložení rolí. Takže ti, co je mají, relativně častěji říkali, že vaření má na starosti žena a vydělávání peněz muž. Toto rozdělení rolí v klasické rodině je tradiční. Proto se žena, když se stane matkou, začne více věnovat dětem, což znamená že

se nemůže věnovat vydělávání peněz. Muž musí dávat větší pozor na výdělky, protože děti zvyšují požadavky na rodinný rozpočet.

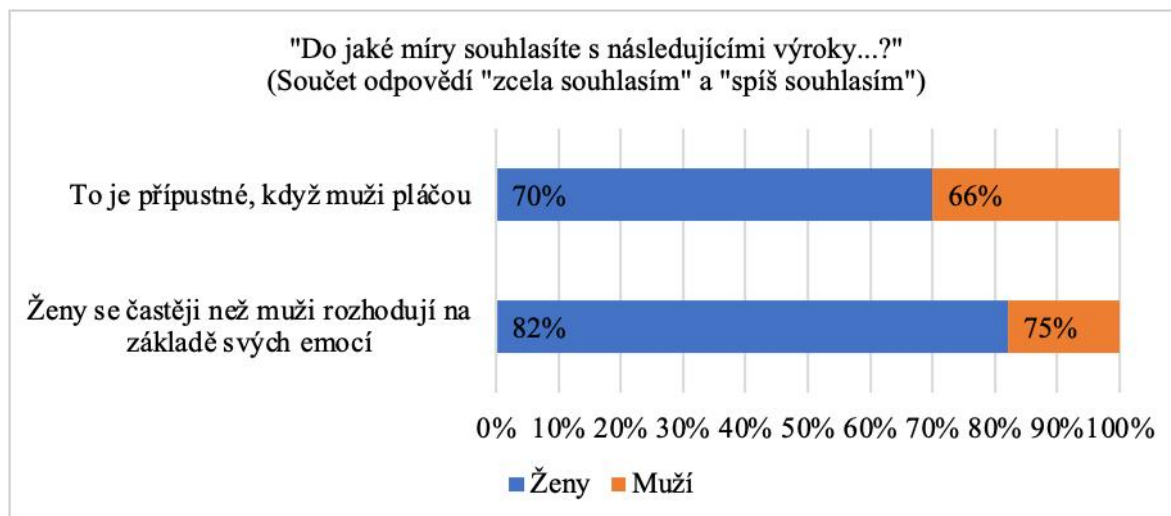
Epidemie koronaviru v roce 2020 výrazně prodloužila čas, který rodiny s dětmi tráví výchovou a přípravou jídla. Zvláště často to zmiňovaly ženy: 42 % uvedlo, že začaly trávit více času výchovou dětí, 34 % vařením. Děti jsou častěji doma, často se učí online, proto domácí práce vyžadují více času – a to je „ženská práce“, která byla před pandemií rozdělena na dvě směny (odpoledne – práce, večer – domov). Během karantény se tyto dvě „směny“ prolínaly a vedly ke zvýšenému stresu. Vyplývá to z výzkumu skupiny Rating z roku 2021 (Rating Group 2021).

Postoje vůči emocionálním aspektům chování žen a mužů

Je známo, že emoce hrají významnou roli v našem životě. Někdo je schopen prožívat různé (pozitivní i negativní) emoce výrazněji a častěji, někdo – méně. Podle toho, jaký člověk je (např. je schopen ovládat své emoce nebo naopak je velmi impulzivní) můžeme upravit naši jednání s ním. Emoce ovlivňují běžnou komunikaci lidí, jejich rozhodování v každodenních záležitostech a v práci. Stereotypní vnímání žen jako emocionálních osobností, které mají sklon k impulzivnímu chování a rozhodování, nelze v oblasti postojů opomenout. Vliv tohoto genderového stereotypu má sice méně značný vliv na postavení žen ve společnosti, ale je také dost důležitý z toho hlediska, že vytváří určité zvyky v komunikaci a budování sociálních vztahů. Vnímání ženy jako emocionálního a slabé tvora může také omezit její svobodu, přístup k rozhodování a moci. Stojí za zmínku to, že se řada feministických hnutí v minulosti zaměřovala právě na odstranění pojetí ženy jako osobností, ovlivněné především emocemi.

78 % respondentů z výzkumu Rating Group (2020: 36) souhlasí s tím, že ženy se častěji než muži rozhodují na základě svých emocí. 67 % souhlasí s tím, že je přípustné, když muži pláčou (25 % nesouhlasí). Zajímavé je, že spíše ženy, než muži souhlasili častěji s tezemi, že ženy se častěji rozhodují pod vlivem emocí, přípustnosti pláče mužů (viz graf 6).

Graf 6: Postoje vůči ženám a mužům z hlediska emocionálních aspektů

Poznámka: výběrový soubor respondentů: náhodný výběr 2000 obyvatel Ukrajiny ve věku nad 18 let (reprezentativní vzorec podle věku, pohlaví, regionů a typů obcí), období sběru dat: 21-25 února 2020.

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (Rating Group 2020: 37)

Z výsledků je patrné – ženy jsou na Ukrajině vnímány (jak muži, tak i ženy) velmi emocionálními osobnostmi, které často rozhodují podle emocí. Nicméně lidé připouští emocionální projevy i u mužů, což možná zmírňuje rozdíly mezi postoji vůči mužům a ženám.

Stereotypy, že muži se lépe rozhodují a jsou vůdci, jsou méně podporováni muži a ženami než výše uvedené genderové normy. Nicméně více než polovina všech mužů a jedna třetina všech žen podporuje stereotypy o různých aspektech rozhodování (Index sociální soudržnosti a usmíření OSN pro východní Ukrajinu 2018):

- Dělat racionální rozhodnutí. Tvrzení, že ženy jsou emotivnější a že to negativně ovlivňuje jejich úsudek, podporuje 61 % mužů a 44 % žen,
- Manažerské dovednosti. Tvrzení, že muži podnikají lépe než ženy, podporuje polovina všech mužských respondentů a třetina respondentek,
- Kdo má na starosti rodinu? Nejvýraznější rozdíl mezi muži a ženami je v tvrzení, že poslední slovo v rodině by měl mít muž. S tímto tvrzením souhlasí 59 % mužů a 35 % žen.

Z tohoto výzkumu (Rating Group 2021) vyplývá také, že v podmínkách „prvního rande“ dávali respondenti iniciativu častěji mužům než ženám. 56 % se tedy domnívá, že by muž

měl požádat o rande. 43 % uvedlo, že záleží na okolnostech. 79 % se domnívá, že by si měl cestu do restaurace na prvním rande zaplatit muž sám, 18 % připouští, že může jít o společnou platbu. V tomto modelování je opět dodržován stereotyp: „aktivní muž, pasivní žena“ a klišé, že peníze a výdělky jsou mužské a on musí nést finanční závazky k ženě.

Pokud v otázce pozvání na rande nejsou mezi muži a ženami výrazné rozdíly v názorech, pak iniciativu při placení v restauraci převezmou spíše muži, a to i přesto, že rozložení nákladů připouští 25 % žen. Možnost hradit cestu do restaurace pouze ženou přitom respondenti prakticky nepřipouštěli (Rating Group 2021).

Z výsledků výše uvedených výzkumů lze udělat závěr, že postoje ve společnosti na Ukrajině jasně ilustrují patriarchální společnost, kde má roli „vůdce“ muž a roli „pečovatelky o rodinu“ – žena. Postupem času se tyto postoje stávají méně výrazné, ale stále převládají např. v západních regionech Ukrajiny, v chudších rodinách a u starších generací.

Určité postoje vůči ženám v otázkách každodenních věcí se prolínají do postojů společnosti vůči ženám v jiných oblastech života – např. v oblasti vzdělávání, práce a politiky.

2.4 Postoje vůči ženám v oblasti vzdělávání. Stereotyp „typicky ženských“ oborů vzdělání na Ukrajině

Další zkoumaná oblast se týká postojů společnosti vůči ženám v přístupu ke vzdělávání, získání dovedností a výběru profese. Tématu postojů vůči ženám v oblasti vzdělávání a profesí je v rámci ukrajinských sociologických výzkumů věnována malá pozornost. Určité závěry o postojích vůči ženám v této oblasti lze udělat na základě zahraničních výzkumů a dat, charakterizujících účast žen a mužů v různých oblastech vzdělávání.

Rovný přístup ke vzdělávání je zajištěn Listinou základních práv a svobod. Na Ukrajině článek 53 Ústavy zajišťuje každému právo na vzdělání bez omezení na základě rasy, barvy pleti, politického, náboženského a jiného přesvědčení, pohlaví, etnického a sociálního původu, majetkového statusu, místa bydliště, jazykových nebo jiných charakteristik (Kodeksy.com.ua 2019). Ženy mají na Ukrajině nepochybně stejný přístup ke vzdělání jako muži. Genderové otázky zde obvykle nehrají významnou roli, s výjimkou situací, kdy se ženy setkávají s neočekávaným otěhotněním a potřebou věnovat čas rodině namísto studia.

Znalosti a schopnosti, stejně jako motivace ke vzdělávání v určité oblasti, mohou být formovány výchozím prostředím a rodinou, která může přistupovat jinak k chlapcům a dívkám. Studie společnosti Microsoft (2017) zjistila, že ve věku 11–12 let se u dívek rozvíjí zájem o STEM (věda, technika, technologie, matematika), ale ve věku 15–16 let prudce klesá spolu se zájmem o humanitní obory. Zájem o to druhé se však za podpory rodiny rychle obnovuje, ale k exaktním vědám se mnoho dívek nevrací. Autoři studie uvádějí faktory, které přispívají k rostoucímu zájmu dívek o STEM: přítomnost vzorů, praktická cvičení, podpora učitelů a mentorů a rovnost. 59 % respondentek tedy přiznalo, že by se cítily sebevědoměji v kariéře ve STEM, kdyby byly přesvědčeny, že získají stejné příležitosti jako muži (Microsoft 2017: 13). Postoje vůči ženám v kariéře ve STEM jsou podle dívek zatím takové, že neumožňují jim v této oblasti úspěch. Studie institutu Girls Scout Research Institute (2012) rovněž zdůrazňuje zásadní význam podpory dospělých pro dívky v rozvoji dovedností ve STEM.

Ženy mohou čelit určitým genderovým stereotypům, kvůli kterým ztrácí podporu a porozumění společnosti při výběru „typicky mužského“ oboru studia. Genderové

stereotypy ve společnosti zároveň „živí“ obavy žen ze ztráty podpory příbuzných, ztráty porozumění přátel a okolí, obavy dostat se do nezvyklého a nepřátelského prostředí. Z tohoto důvodu mohou ženy odmítat rozvíjet svůj talent a nehledat seberealizaci v určitých oblastech jako jsou automobilový průmysl, armády, vysoce technologické obory. Výzkum společnosti BCG (Forbes Woman 2021) potvrzuje, že pro ženy je důležitá podpora rodiny, kolegů, mentorů, zatímco muži spoléhají jen sami na sebe. Platí to i naopak: při plánování kariérních kroků ženy spíše myslí na to, jak ovlivní své blízké (Forbes Woman 2021).

Zkoumání statistických dat o zastoupení žen v různých oborech vzdělávání na Ukrajině a porovnání tohoto ukazatele s postavením mužů pomůže lépe porozumět situaci.

V tabulce (č. 3) níže jsou uvedena data o úrovních dovedností a dosaženém vzdělání mužů a žen v různých oblastech na Ukrajině. Data jsou čerpána z Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021). Jsou to ukazatele procentuálního podílu absolventů vybraných oborů v terciálním vzdělávání žen (nebo mužů) z databáze UNESCO Education (World Economic Forum 2021: 82). V rámci tohoto výzkumu bylo zjištěno, jak významně se ženy a muži podílejí na vzdělávání v různých oblastech.

Tabulka 1: Podíl žen a mužů na různých oblastech vzdělávání a dovednostech

Vzdělání a dovednosti	Ženy	Muži
STEM	13,7 %	38,4 %
Zemědělství, lesnictví, rybářství a veterinářství	2,43 %	5,61 %
Umění a humanitní vědy	10,71 %	3,57 %
Obchod, administrativní činnosti, právo	31,61 %	24,72 %
Vzdělání	13,52 %	4,69 %
Strojírenství, výroba a konstrukce	7,99 %	26,82 %
Zdraví a sociální péče	13,02 %	4,23 %
Informační a komunikační technologie	1,53 %	8,2 %
Přírodní vědy, matematika a statistika	4,18 %	3,38 %
Služby	4,91 %	13 %
Sociální vědy, žurnalistika a média	7,65 %	3,2 %
Odborné vzdělávání	3,31 %	5,5 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě zprávy Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021: 382)

Je patrné, že „typicky mužské“ jsou takové obory vzdělání jako jsou STEM, strojírenství, výroba a konstrukce, informační a komunikační technologie (ICT). Naopak spíše „ženské“ obory, v nichž je zastoupení mužů minimální, jsou umění a humanitní vědy, obchod, administrativní činnosti, právo, vzdělání, zdraví a sociální péče, sociální vědy, žurnalistika a média. Podle těchto ukazatelů lze udělat závěr, že genderové rozdíly na Ukrajině jsou velmi výrazné v jednotlivých oborech vzdělávání a kvalifikace. Důsledkem je to, že ženy mají omezený přístup k práci v určitých oborech, a vytváří se stereotyp, že ženy musí se rozvíjet a pracovat pouze v „typicky ženských“ oblastech. Toto bylo potvrzeno i zjištěním značné horizontální segregace na trhu práce na Ukrajině.

Genderovou segregaci lze nalézt také v rámci jednotlivých odborů vzdělávání. Například v oboru, který je definován jako „účetnictví, finanční audit, podnikové finance“ jsou genderové rozdíly jasně viditelné. Muži volí vzdělání a následně hledají práci především v dobře placených a prestižních oblastech financí, jako je finanční řízení, analytika, finanční plánování a kontrola. Volby žen jsou skromnější: asi polovina z nich na Ukrajině volí obor účetnictví, který nabízí méně prestižní a méně finančně atraktivní, ale zároveň méně náročnější práci. Oblíbené jsou také administrativní činnosti ve finanční oblasti (Martsenyuk 2013: 90).

2.5 Postoje vůči ženám na trhu práce. Stereotyp „typicky ženských“ profesí

Třetí zkoumaná oblast je trh práce – konkrétně se jedná o problém rozdílného postavení mužů a žen na pracovním trhu a bariéry získání určité profese ženami, vyplývající ze stereotypního vnímání ženských rolí. Data o zastoupení žen na různých pozicích a úrovních řízení v určité míře ilustrují situaci rozdílného postavení mužů a žen ve společnosti. V souvislosti s tímto tématem je třeba nastínit pojem genderové segregace.

Stereotypy vedou ke genderové segregaci, tj. k nerovnoměrnému rozdělení mužů a žen podle profesní úrovně a oblastí činnosti. Genderová segregace práce může být vertikální nebo horizontální (Lišková a kol. 2010: 9).

Horizontální segregace

Horizontální genderová segregace je nerovnoměrné rozdělení mužů a žen v různých profesích.

Pomocí zkoumání životopisů, zveřejněných na jednom z ukrajinských pracovních portálů (hh.ua) lze zjistit, jaké profese nejvíce poptávají muži a jaké profese – ženy. „Mužskými“ profesionálními oblastmi jsou „bezpečnost“ (4 % žen), „automobilový průmysl“ (9 %), „těžba surovin“ (9 %) a také „instalace a služby“ (5 %). Nejméně genderově diferencované jsou profesionální oblasti jako pojišťovnictví, bankovníctví a právo. Podíl žen a mužů, kteří v těchto oblastech pracují, je přibližně stejný (Martsenyuk 2013: 89-90).

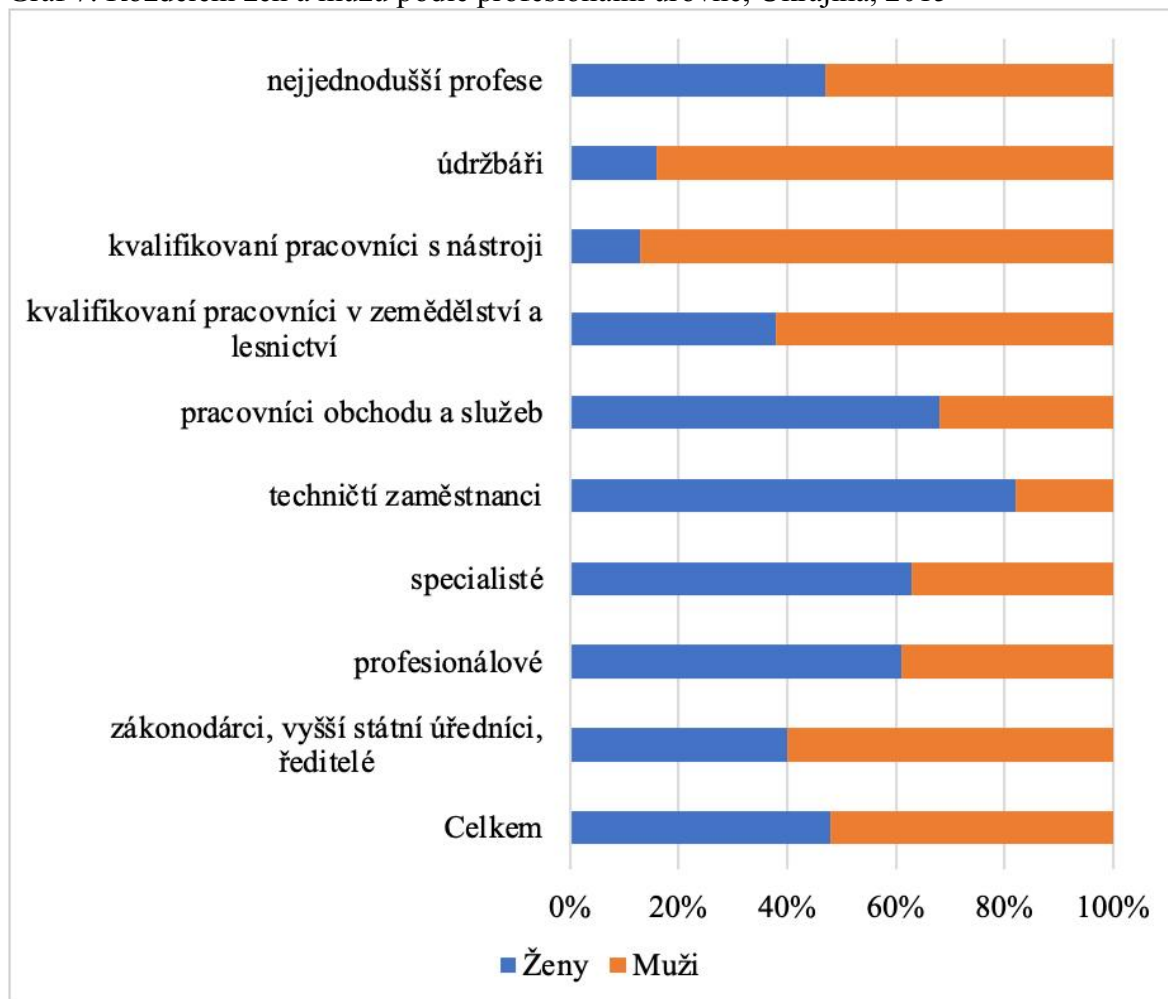
Lze předpokládat, že horizontální segregace na trhu práce je ovlivněna rozdíly ve vzdělávání a dovednostech mužů a žen na Ukrajině. Je proto třeba prozkoumat postavení mužů a žen v rámci různých oborů vzdělání na Ukrajině.

Vertikální segregace

Vertikální segregace je nerovnoměrné rozdělení mužů a žen na různých úrovních v rámci stejné profese. Podle údajů Státního statistického úřadu Ukrajiny pouze 40 % žen zaujímá nejvyšší pozice v řízení a státní správě, zatímco ženy převládají mezi liniiovými manažery a

technickými zaměstnanci (graf 1). Toto rozdělení profesí z hlediska vertikální segregace je použito ve statistických šetřeních na Ukrajině a může vypadat jinak v prostředí jiných zemí. Nejjednoduššími profesemi se zde rozumí práce, která nevyžaduje žádnou kvalifikaci, je často spojena pouze s fyzickou zátěží (jsou to např. práce v úklidu, mytí nádobí, sběr ovocí a zeleniny).

Graf 7: Rozdělení žen a mužů podle profesionální úrovně, Ukrajina, 2015

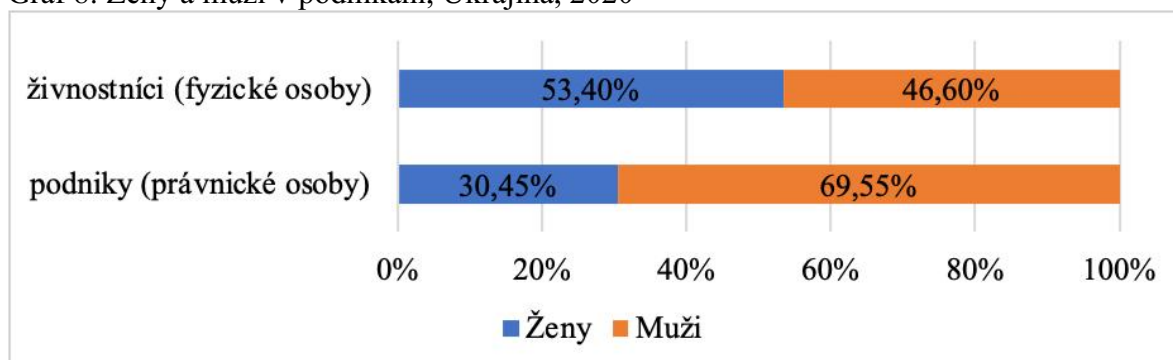

Zdroj: vlastní zpracování na základě článku (Tishko 2017)

Pouze 30,5 % soukromých podniků na Ukrajině vedou ženy, zatímco 53,4 % živnostníků jsou ženy (UNDP 2021: 15). Graf 2 ilustruje zastoupení mužů a žen ve vedení podniků a živnostenského podnikání. To znamená, že na Ukrajině jsou ženy schopny podnikat jako živnostníci téměř na stejné úrovni jako muži, nicméně je mnohem méně pravděpodobné, že by žena vedla podnik nebo organizaci (včetně vládních a různých nevládních organizace).

Graf 8: Ženy a muži v podnikání, Ukrajina, 2020

Zdroj: vlastní zpracování na základě výzkumu UNDP 2021

Podle zprávy Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021) na Ukrajině pouze 38,6 % podniků s majoritním vlastnictvím žen a pouze 17,7 % podniků s vrcholovými manažerkami-ženami. Hlavní statistické údaje, které ilustrují a pomáhají porovnávat postavení mužů a žen na trhu práce na Ukrajině, jsou uvedeny v tabulce 1. Je patrné, že rozdíl mezi muži a ženami z hlediska míry nezaměstnanosti je nízký, ale značně více žen pracuje na částečný úvazek, což je jednou z příčin toho, že jejich příjmy jsou nižší než příjmy mužů. Vliv žen na řízení firem je z důvodu jejich malého podílu na vlastnictví a top managementu velmi slabý.

Tabulka 2: Rozdíly v postavení žen a mužů na trhu práce Ukrajiny podle Gender Gap Report 2021

	Žena	Muži
Populace, mil. osob	23,62	20,38
Podíl na celkové populaci, %	53,68 %	46,32 %
Pracovní síla, mil. osob	8,25	9,13
Míra nezaměstnanosti (podíl nezaměstnaných osob na pracovní síle ve věku 15-64 let)	8,24 %	8,84 %
Zaměstnanci, pracující na částečný úvazek, % zaměstnaných lidí	19,54 %	11,26 %
Společnosti s dominantním podílem žen na vlastnictví, % společností	38,6 %	61,4 %
Společnosti s dominantním podílem žen v TOP managementu, % společností	17,7 %	82,3 %

Zdroj: vlastní zpracování na základě zprávy Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021)

Pokud jde o pracovní příležitosti na Ukrajině, zhruba polovina lidí na Ukrajině se domnívá, že jsou stejné pro muže i ženy (49 % žen, 52 % mužů) 43 % lidí se však domnívá, že muži jsou lepší ředitele než ženy. Pro 58 % respondentů je charakteristický postoj, že kariéra je důležitější pro muže než pro ženy (Rating Group 2021: 7-8). Tyto postoje i když neovlivní přístup žen na pracovní trh, mohou omezit je v rozvoji kariéry a získání práce na vedoucích pozicích. Vzhledem ke převládajícímu názoru, že v ženském kolektivu je více hádek než v mužském (tento postoj má 65 % respondentů), mohou být ženy znevýhodněny při utváření pracovních týmů a potřebě řešit důležité úkoly v práci. Graf 9 ilustruje postoje vůči ženám a mužům v oblasti práce.

Graf 9: Postoje vůči ženám a mužům v otázkách práce

Poznámka: výběrový soubor respondentů: náhodný výběr 1500 obyvatel Ukrajiny ve věku nad 18 let (ze všech regionů země), období sběru dat: 27-28 února 2021.

Zdroj: vlastní zpracování na základě průzkumu (Rating Group 2021: 29)

Většina žen a mužů v 2018 stejnou měrou podporovali myšlenku, že by se ženy měly zapojovat do takových činností jako je práce zdravotních sester, učitelek nebo sekretárek (76 a 79 procent). Jsou to velmi špatně placené práce, jejichž vnímaná mise však souvisí s pomocí lidí a veřejně prospěšnou prací. To velmi souvisí s tradičním pojetím ženy jako „Beregyně“, pečovatelky atd. Přání vidět ženy na těchto pozicích ilustruje postoj, že žena musí pomáhat muži a nesmí řídit muže či alespoň být s ním „na jedné úrovni“. Jedním z vysvětlení této situace může být postoj vůči ženám jako „jemnějšímu“ a slabšímu pohlaví.

Muži by měly takto vnímané ženy „zachránit“ před těžkou a zodpovědnou prací, která je fyzicky a psychicky náročná. Také se věří, že ženy potřebují „ochranu“ před namáhavou prací nebo život ohrožujícími povoláními. Profese, jako zdravotní sestra, sekretářka, učitelka, mohou být vnímány jako vhodnější pro ženy, protože jsou spojeny s prací s lidmi (např. péče o nemocné, děti) spíše než práci se stroji, technikou, vozidly. Výzkumy jako např. Index sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (2018) to potvrzují – lidé se domnívají, že muži jsou více než ženy schopní lépe řídit firmu, samostatně podnikat či pracovat v politice. Je rozšířený názor, že ženy jsou naopak schopnější než muži v oblasti péče o členy rodiny, domácí práci apod. (Rating Group 2021). Toto pozorování je podpořeno specifickým souborem profesí a dovedností, se kterými se ženy spojují (Index sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu 2018).

Protože v patriarchální společnosti je primární rolí ženy především mateřství, jsou ženy v plodném věku (zejména mladé ženy) vždy „potenciální matky“, které mohou kdykoli otěhotnět a odejít na mateřskou. Podle tohoto stereotypu jsou ženy „nespolehlivé“ pracovnice, které by neměly být jmenovány do odpovědných pozic, aby získávaly vážné úkoly. Ženy mohou být také považovány za nespolehlivé pracovnice, protože ženy pravděpodobněji, než muži odejdou na dovolenou, aby poskytli péči a pomoc svým blízkým v případě nemoci nebo smrti (ILO 2008: 20). Zaměstnavatelé proto obvykle jmenují ženy na pomocné, méně důležité pozice, které jsou podle toho méně prestižní a méně placené. To znamená, že postoj vůči ženě jako především „matce“ a „hospodyně“ znevýhodňuje ženy na trhu práce.

Názory na rozdíly v odměňování mužů a žen v práci

Z hlediska mezd se 45 % domnívá, že ukrajinští muži zde mají více příležitostí. 43 % hovoří o rovných příležitostech pro obě pohlaví, pouze o ženách – 7 %. Pokud jde o příležitosti v politice, většina (54 %) hovoří o lepších příležitostech pro muže, 37 % - pro obě pohlaví, pouze 6 % - pro ženy. Zajímavé je, že při posuzování příležitostí v těchto oblastech muži častěji hovořili o rovných příležitostech pro obě pohlaví než ženy. Na druhou stranu ženy spíše poukázaly na nejlepší příležitosti pro muže. Čím starší byli respondenti, tím častěji uváděli, že muži mají více příležitostí než ženy. Profesionální sféra

zůstala dlouho mužská, stejně jako politická a celá společenská. Muži proto vidí nerovnost méně, protože se jich téměř nedotýká (Rating Group 2021).

Podle posledních údajů (Bombela 2021) je rozdíl v odměňování žen a mužů na Ukrajině v průměru 21 %. Pro porovnání – v EU je tento rozdíl asi 14 %. Základní příčiny rozdílů v odměňování se v různých zemích liší. Běžně mluvíme o rozdílech v odměňování žen a mužů, nikoli za stejnou práci, ale za práci stejné hodnoty (Savchuk in: Bombela 2021).

Navíc ve všech odvětvích ekonomické činnosti, s výjimkou oblasti vodní dopravy, administrativních a podpůrných služeb, je průměrný plat žen nižší než průměrný plat mužů (Ukrstat 2021). Přehled průměrných platů mužů a žen podle oborů ekonomických činností je uveden v tabulce 2. Je patrné, že v řadě významných oborů, jako jsou průmysl, doprava, finanční činnosti, zábavní průmysl platy žen výrazně zaostávají za platy mužů (v tabulce je to zvýrazněno tučně). Pouze ve dvou odvětvích jsou průměrné platy žen vyšší než platy mužů (je to označeno kurzivou).

Tabulka 3: Průměrné mzdy mužů a žen podle oborů ekonomických činností, Ukrajina, 2020

	Muži, UAH/osoba	Ženy, UAH/osoba	% průměrné mzdy mužů
V průměru ekonomika	13035	10373	79,6
Zemědělství, lesnictví a rybolov	10285	8375	81,7
z toho zemědělství	10337	8267	80,3
Průmysl	14112	10502	74,4
Stavebnictví	9921	9385	94,6
Velkoobchod a maloobchod; opravy motorových vozidel a motocyklů	12470	10163	81,5
Doprava, skladování, poštovní a kurýrní činnosti	13114	9940	75,9
pozemní a potrubní doprava	11601	10556	91,1
vodní doprava	12681	13204	<i>104,1</i>
letecká doprava	24645	16720	69,0
skladové a pomocné činnosti v oblasti dopravy	14023	11199	79,9

poštovní a kurýrní činnosti	9833	6288	64,0
Dočasné ubytování a stravování	6495	5708	87,3
Informace a telekomunikace	22105	17332	78,4
Finanční a pojišťovací činnost	26070	17713	68,0
Realitní transakce	9163	8734	95,3
Odborné, vědecké a technické činnosti	18924	14630	77,3
z toho výzkum a vývoj	14217	11707	82,3
Činnosti v oblasti administrativních a podpůrných služeb	9738	10075	103,5
Veřejná správa a obrana; povinné sociální pojištění	17334	15979	92,4
Vzdělání	9548	9199	96,5
Zdravotní péče a sociální pomoc	9922	8622	87,4
z toho zdravotní péče	10106	8756	87,2
Umění, sport, zábava a rekreace	12686	8049	64,3
činnosti v oblasti kreativity, umění a zábavy	9545	8072	84,7
fungování knihoven, archivů, muzeí a dalších kulturních institucí	8498	7879	92,7
Poskytování dalších typů služeb	12088	11901	98,4

Zdroj: vlastní zpracování na základě dat Ukrstat 2021

Výzkumy a statistické údaje dokládají skutečnost, že specifické postoje vůči ženě v ukrajinské společnosti a zejména vnímání její určité role v rodině se projevují ve znevýhodnění žen na trhu práce na Ukrajině.

2.6 Postoje vůči ženám v politice. „Mužská“ tvář ukrajinské politiky

Politika je významná oblast, která zpravidla není vnímána jako „typicky ženský“ obor. Zastoupení žen v ukrajinské politice je třeba také podrobně prozkoumat, protože to odráží postoje vůči ženám ve společnosti. Poslední zkoumaná oblast je proto politická sféra.

Podle zprávy Fóra 50 % (Šprincová, Mottlová 2015: 7) brání vyššímu zastoupení žen v politice několik faktorů:

- politická kultura (jak je daná společnost nakloněna rovným příležitostem žen a mužů – odráží to např. transparentnost nominačních procesů, vnímání politiky a moci, na úrovni politických stran – typ strany a její ideologie, přítomnost ženského hnutí atd.),
- sociálně-ekonomické předpoklady (vzdělanostní a profesní struktura žen, jaký je ve společnosti podíl žen disponujících určitými kompetencemi k výkonu politických funkcí; přetrvávající tradiční pojetí rolí žen v patriarchální společnosti, chybějící ženské vzory, odlišná výchova dívek a chlapců atd.),
- institucionální rámec (zákony, např. ve vztahu k aktivnímu a pasivnímu volebnímu právu žen, systémy stranické struktury, volební systém).

Výsledky průzkumu Sociologické skupiny Rating (Rating Group 2020) ukázaly, že naprostá většina Ukrajinců se domnívá, že ženy jsou dostatečně zastoupeny v různých sociálních oblastech. Navzdory tomu je téměř 40 % dotázaných přesvědčeno, že ženy jsou málo zastoupeny v politice, 30–35 % se domnívá, že jich je nedostatek v orgánech činných v trestním řízení a ve vědě, 26 % v armádě, 19 % v byznysu. Na druhou stranu se asi třetina dotázaných domnívá, že hodně žen je v oblastech jako je medicína a vzdělávání. Zajímavé je, že na nedostatečné zastoupení žen v orgánech činných v politice (ale i v dalších oblastech jako trestní řízení, věda a podnikání) častěji poukazovaly spíše ženy než muži.

Asi polovina dotázaných souhlasí s tvrzením, že na Ukrajině dnes není dostatek stran zastupujících zájmy žen. Stejný počet je přesvědčen, že ženy jsou ve vládě, Nejvyšší radě a místních úřadech nedostatečně zastoupeny. S uvedenými tezemi častěji souhlasili zástupci starší generace a ženy.

36 % dotázaných se domnívá, že jejich hlas při volbách o ničem nerozhoduje. 58 % je opačného názoru. Relativně častěji s touto tezí nesouhlasili obyvatelé Západu, mladší respondenti a muži.

82 % podporuje skutečnost, že ženy jdou do politiky. 12 % je opačného názoru. Navzdory tomu, pokud jde o vedení a informovaná rozhodnutí, byly odpovědi rozděleny následovně: více než 40 % respondentů převážně volilo vážený průměr odpovědi, kdo je lepší, zda muži nebo ženy, kteří zvládnou zaujmout vedoucí pozici a dosáhnout rozhodnutí. Na druhou stranu při porovnávání přímých odpovědí dávali respondenti stále přednost mužům, a to zejména v politice. Pokud přitom v otázce vedení v týmu a informovaného rozhodování v genderové distribuci existoval určitý protiklad názorů mužů a žen na roli pohlaví v těchto oblastech, pak s ohledem na politické vedení a tvorbu vyvážená politická rozhodnutí, obě pohlaví dávala častěji přednost mužům.

Při hodnocení efektivity zástupců obou pohlaví v politických a volebních funkcích se respondenti nejčastěji shodli na tom, že pro efektivní práci na různých pozicích v politice skutečně nezáleží na pohlaví. Na druhou stranu více respondentů uvedlo, že na mocných pozicích v politice (jako např. ministry, premiér, prezident) budou efektivnější muži než ženy. Zejména v takových rolích, jako je komisař pro nastolení míru na Donbasu a ministr obrany, vidí respondenti jako efektivnější muže. Zajímavé je, že v rozdělení podle pohlaví v těchto otázkách nebyl žádný významný rozdíl v odpovědích obou pohlaví (Rating Group 2021). Tyto postoje zřejmě ovlivňují jak výsledky voleb pro různé pozice v politice, tak i snižují zájem žen o zapojení do politiky.

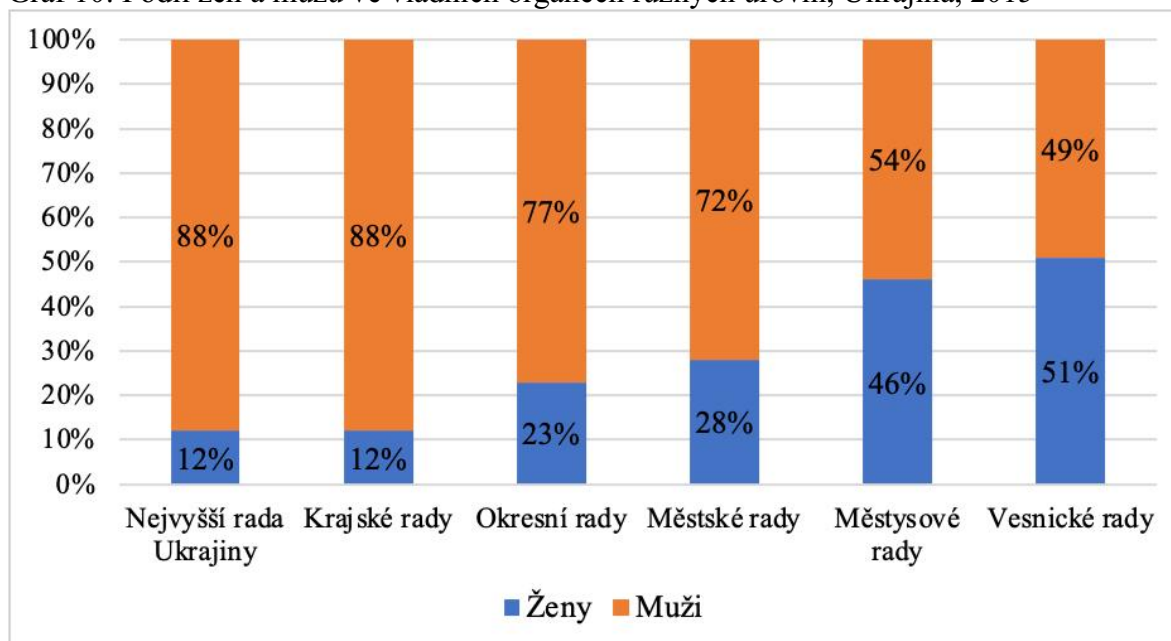
Některé z nejznámějších poslankyň mezi ženami jsou Julia Tymošenková (97 % dotázaných ji zná) a N. Korolevskaja (76 % ji zná). Y. Tymošenkové přitom věří 28 %, N. Korolevské 20 %. I. Geraščenkovou zná 66 %, důvěřuje jí 21 %. Jiné ženy – lidové poslankyně zná necelých 60 % dotázaných. V regionálním kontextu má nejlepší ukazatele důvěry Y. Tymošenková v centrální části Ukrajiny (31 %), N. Korolevskaja – na východě (30 %) a na jihu (28 %), I. Geraščenko – v západní části Ukrajiny (30 %). Největší perspektivu v politice mají podle respondentů z řad výše uvedených politiků Y. Tymošenková (29 %), N. Korolevskaja (10 %), I. Geraščenko (7 %) (Rating Group 2021). Celkově lze říci, že hodnocení známosti a důvěry vůči ženám-politikům na Ukrajině

je velmi nízké. Potvrzuje to domněnku, že na Ukrajině převládá postoj, že ženy k politice nepatří.

Moc a politika na Ukrajině zůstávají mužským monopolem, což potvrzuje mnoho dalších faktorů. Studie Gender Gap Report 2021 (World Economic Forum 2021) ukazuje výrazně nízkou roli žen ve vládě. Podíl žen v ukrajinském parlamentu byl v roce 2020 20,8 %, na ministerských postech to bylo jen 13,6 %.

Přístup žen k tvorbě politik na Ukrajině je také extrémně omezený. Svědčí o tom dokonce i fakt, že Ukrajina zaujímá 107. místo na světě, pokud jde o zastoupení žen v parlamentu, a 68. místo v zastoupení na ministerských postech, což je nižší než například místa v Gruzii a Arménii (World Economic Forum 2021). V listopadu 2016 zastávaly ministerské funkce pouze tři ženy. Současně se přístup žen k moci zvyšuje s přechodem na nižší územní úrovně (graf 10).

Graf 10: Podíl žen a mužů ve vládních orgánech různých úrovní, Ukrajina, 2015

Zdroj: vlastní zpracování na základě OSN 2015

Je třeba zvláště upozornit na to, že známí ukrajínští politici, kteří mají možnost ovlivňovat formování veřejného mínění, často sdílí takové myšlenky, které podporují šíření genderové nerovnosti. Akce a slova zástupců ukrajinských politiků hovoří o tradičním znázornění role žen. Připomeňme si alespoň sexistická prohlášení bývalých vrcholových politiků: „Reformy neprovádí žena“ (expremiér M. Azarov v roce 2010 (Focus.ua 2010)), „Když se

oteplí a ženy se začnou svlékat v ukrajinských městech, je to skvělé“ (bývalý prezident Ukrajiny V. Janukovyč v roce 2011 (Pravda.com.ua 2011)), „*Veškeré domácí práce by měla dělat pouze žena*“ (bývalý náměstek I. Vinsky v roce 2011 (Kiev.vgorode.ua, 2011)).

I po revoluci důstojnosti (tzv. Euromajdan v letech 2013-2014) je vidět příklady sexismu. Dále uvedené příklady ilustrují, že je na ženy pohlíženo jako na natolik sekundární bytosti, že se jich působení v politice může těžko týkat. Například lze si vzpomenout reakci společnosti na jmenování šestadvacetileté ženy, E. Kodoněnkové, na post vedoucí oddělení prezidentské administrativy a Estonky Y. Merilové na pozici náměstkyně ministra hospodářství. Na sociálních sítích se rozběhla velká „diskuse“ a média přišla s ironickými sexistickými titulky. Náměstek A. Gerashchenko „doporučil“ N. Savčenkové, že „*by bylo skvělé, kdyby začala organizovat svůj osobní život a začal rodit děti*“. Je málo pravděpodobně, že by něco takového řekl svému mužskému kolegovi.

Je zřejmé, že i přes rostoucí vnímání možnosti větší přítomnosti žen v ukrajinské politice, je tvář politiky stále mužská.

Je třeba přiznat, že existuje i druhá strana mince: Ukrajinky nejsou zcela připraveny převzít odpovědnost za skupiny lidí a společnost, zapojit se do manažerských a politických aktivit. Je to proto, že nemají dostatek znalostí a zkušeností, nemají informace o možnosti účasti na politickém životě (Tishko 2017).

51 % respondentů z výzkumu Rating Group (2015) souhlasí s tezí, že ženy mají menší zájem než muži zastávat odpovědné politické funkce (34 % nesouhlasí). Téměř dvě třetiny dotázaných nesouhlasí s tvrzením, že ženy nemají odpovídající znalosti a dovednosti pro zastávání odpovědných pozic v politice, souhlasí čtvrtina. 51 % souhlasí s tezí, že ženy mají menší zájem než muži zastávat odpovědné politické funkce (34 % nesouhlasí).

Podle NDI (Tishko 2017) obyvatelé Ukrajiny (ženy a muži) v roce 2012 jmenovaly následující faktory, které brání účasti žen v politice:

- ústřední roli žen v rodině,
- pravděpodobný nedostatek volného času žen,
- nedostatečný přístup k penězům a sociálním vztahům.

Podle průzkumu provedeného v lednu 2015 Nadací pro demokratické iniciativy Ilko Kucheriv (Fond Dif 2015) byly hlavními faktory, které ženám brání v aktivnějším zapojení do sociálního a politického života země:

- tradiční sociální struktura (27,5 %),
- neochota samotných žen (27 %).

Další faktory mají podle názoru lidí (Fond Dif 2015) menší dopad:

- pracovní vytížení domácnosti (20 %),
- netolerantní přístup společnosti (14 %),
- nedokonalost ukrajinské legislativy (12 %).

Navíc mezi názory mužů a žen nejsou téměř žádné významné rozdíly, s jedinou výjimkou: hlavní překážku vidí muži častěji v neochotě samotných žen (30 % mužů a 25 % žen) a ženy – v tradiční sociální struktuře (29 % žen a 26 % mužů) (Fond Dif 2015).

Způsoby řešení genderových rozdílů v politice

Existuje řada bariér uplatnění žen v politice. Mnoho z nich je těžko vyřešit. Někdy jsou bariéry však na straně žen samotných. Týká se to žen, které převzaly genderovou roli, sdílenou ve společnosti („žena – matka“, „žena – strážce domácnosti“ apod.). V těchto oblastech života si ženy uvědomují svoji významnou roli, ale v jiných oblastech (např. ve sféře kariéry, politiky) se cítí jako „slabší pohlaví“ nebo se o tuto oblast nezajímají. Takové postoje, převládající u některých žen a způsobené genderovými stereotypy ve společnosti, mohou být odstraněny poskytnutím alternativního obrazu úspěchu ženy – nejen v rámci jediného schématu seberealizace v domácnosti (žena-„Beregině“). V první řadě je nutné prolomit stereotypy a vštípit nové hodnoty, jejichž porozumění pomůže ukrajinským ženám dosáhnout rovnosti.

Země EU se pravděpodobně mohou stát pozitivním příkladem genderové politiky. Nejvíce úspěšnými při vyrovnání zastoupení žen a mužů v politice se podle výzkumu Šprincová, Mottlová (2015) se staly ty státy, které používají genderové kvóty nebo jiná opatření pro zajištění parity: *„Z 16 evropských států, které mají minimálně 30% podíl žen v parlamentu,*

všechny používají či používaly nějaký typ kvóty. Z toho 6 států má kvóty ukotvené legislativně: Španělské (41 % žen), Belgie (39 % žen), Slovinsko (37 %), Srbsko (34 %), Makedonie (33 %), Portugalsko (31 %).“ (Šprincová, Mottlová 2015: 3). Prvním státem EU, který podobné kvóty vůbec stanovil, byla Belgie, která to učinila již v roce 1994. Jednalo se o opatření, zajišťující minimálně 25% podíl žen a 33% podíl do roku 1999. Výzkumníci (Šprincová, Mottlová 2015) uvádí, že se tyto kvóty pozitivně přispívají ke změnám postojů vůči ženám ve společnosti a vůči jejím schopnostem pracovat v politice.

Takže pro zmírnění genderových rozdílů v politice a změny postojů vůči ženám v politice na Ukrajině lze doporučit zavedení kvót. Je důležité také zajistit pravidelný monitoring zastoupení žen v politických institucích na různých úrovních a v různých oblastech země (podle zkoumání dostupných zdrojů lze zatím tvrdit o nedostatku spolehlivých statistických informací).

ZÁVĚR

Cílem práce je zjistit postoje vůči ženám a zhodnotit postavení žen v ukrajinské společnosti. Dílčím cílem je zohlednit vývoj a současný stav genderových stereotypů v této společnosti.

V práci byly prozkoumány historické kořeny zjištěných stereotypů (např. obraz ženy-„Beregině“ na Ukrajině) a provedena analýza sociologických výzkumů na Ukrajině věnovaných otázkám postojů vůči ženám, genderovým stereotypům, postavení žen v různých oblastech života. Jedná se například o postoje vůči ženám v každodenních věcech, názory na přípustnost domácího násilí nad ženami, postoje vůči ženám v oblasti vzdělávání, na trhu práce a v politice.

Z výzkumů jasně vyplývá zachování principů patriarchální společnosti na Ukrajině, kde je ženě přisuzována role „pečovatelky“ o rodinu. Tento postoj zaujímají nejen muži, ale i ženy. Postupem času se však tento postoj stává méně výrazný: ženy jsou stále více vnímány jako aktivní účastnice společnosti – pracovního trhu, vzdělávání, politiky atd. Situace je z hlediska postojů však stále značně odlišná od západních společností, kde jsou postoje vůči ženám a mužům více vyrovnány.

Na Ukrajině je jasně vidět pozici vlády a zástupců podnikatelských struktur, kterou lze popsat jako „politika nezasahování“ do péče o pracovnice a politika zdůrazňování významu „reprodukční“ práce žen, což podporuje genderové stereotypy ve společnosti a nerovné genderové uspořádání na nich založené. Na trhu práce jsou některé práce vymezeny pouze mužům, což pak posiluje perspektivu, že ženy a muži jsou zásadně odlišní. Ženy se musí spokojit s omezeným výběrem profesí, který je vytvořen kvůli genderovým stereotypům zaměstnavatelů. Hluboce zakotvené názory v ukrajinské společnosti, které se týkají existence typicky ženských a typicky mužských profesí, omezují účast žen na trhu práce a podporují horizontální segregaci.

Podpora genderových stereotypů a s nimi spojená genderová nerovnost je výhodná pro moderní státní sociální politiku, která je často poskytována pouze „na papíře“, ale ve skutečnosti neodpovídá myšlence podpory pracujících matek a otců, neposkytuje příležitost spojit placenou práci s péčí a domácími pracemi. Podobně podniky v tržní

ekonomice, zaměřené na zachování a zvýšení svého bohatství, se málo věnují zájmům svých pracovníků. Je jasný postoj zaměstnavatelů vůči ženám při přijímání je na různé pracovní pozice: žena-matka nebo budoucí matka, pečovatelka o domácnost, která čerpá mateřskou a nemocenskou dovolenou, často rozhoduje pod vlivem emocí a způsobuje hádky v ženském kolektivu. Takto vnímaný uchazeč o práci je zřejmě nežádoucí a situace se tím více zhoršuje, když zaměstnavatelé nechtějí měnit zakotvené názory a vytvářet pro ženy rovné příležitosti s muži. Výzkumy, použité pro tuto práci dokládají, že postoje a zejména hluboce ukotvené genderové stereotypy v patriarchální společnosti (jako na Ukrajině) negativně ovlivňují postavení ženy, omezují její svobodu volby a rozvoj.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Ageeva, V. a kol., 2004. *Osnovy teorii genderu*. Kyjiv, Ukrajina: K.I.S. 536 s. ISBN 966-8039-70-X.

Bačuvčík, Radim a kol., 2010. *Žena v muž v marketingové komunikaci*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, VeRBuM. 260 s. ISBN 978-80-904273-4-1.

Baranova, Cvitana, 2019. Theory and History of the State and the Right; History of Political and Legal Studies. *Legal Horizons*. Sumy, Ukrajina: SDU, 19(32): 7-12. doi: 10.21272/legalhorizons.2019.i19.p7

Bartmiński, Jerzy, 2016. *Jazyk v kontextu kultury*. Praha: Karolinum Press. 170 s. ISBN 978-80-246-3406-7.

Bendl, Stabislav, 2015. *Vychovatelství: Učebnice teoretických základů oborů*. Praha: Grada Publishing a.s. 312 s. ISBN 978-80-247-9762-5.

Bombela, Vladislav, 2021, 30. červenec. Diskriminacija, stress i modernizacija obrazovanija: Savchuk ob ukrajskom rynke truda. *Fakty*. [online]. [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://fakty.com.ua/ru/ukraine/suspilstvo/20210730-dyskryminatsiya-stres-ta-modernizatsiya-osvity-savchuk-pro-ukrayinskyj-rynok-pratsi/>

Bujskich, Julia, 2018. Sproba dekonstrukciji odnogo „kabinetnogo“ mifa. *Ukrajina Moderna*. [online]. [cit. 2021-07-09]. Dostupné z: <http://resource.history.org.ua/item/0013838>

Bujskich, Julia, 2018. Sproba dekonstrukciji odnogo „kabinetnogo“ mifa. *Ukrajina Moderna*. [online]. [cit. 2021-07-09]. Dostupné z: <http://resource.history.org.ua/item/0013838>

ČSÚ, 2016. Gender: Základní pojmy. *Český statistický úřad*. [online]. [cit. 2021-09-27]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/gender/gender_pojmy

EIGE 2021. *Gender Equality index*. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2020/compare-countries/index/table>

Evropejska Pravda, 2014, 25. prosinec. *Aktivistka Femen protestovala u Vatikani*. [online]. [cit. 2021-08-02]. Dostupné z: <https://www.euointegration.com.ua/news/2014/12/25/7029181/>

Fenchak, Anna, 2021. 71% vnutrenne peremeshchennykh zhenshchin khotya by raz v zhizni stalkivalis' s genderno-orijentirovannym nasiliem — issledovaniye. *Convictus*. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: <http://www.convictus.org.ua/ru/71-vnutrenne-peremeshhennyx-zhenshhin-xotya-by-raz-v-zhizni-stalkivalis-s-genderno-orientirovannym-nasiliem-issledovanie/>

Focus.ua, 2010, 19. březen. Azarov: reformy – ne ženskoe delo. *Fokus.ua* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: <https://focus.ua/politics/107179>

Fond DIF, 2015, 7. května. Žinka u suspil'no-političnomu žytti: uperedžennya, možlyvosti, perspektivy – zahal'nonacional'ne opytovannya. *Fond DIF*. [online]. [cit. 2021-08-02]. Dostupné z: <https://dif.org.ua/article/zhinka-u-suspilno-politichnomu-zhitti-uperedzhennya-mozhливosti-perspektivi-zagalnonatsionalne-opituvannya>

Forbes Woman, 2021. Navyki kommunikatsii vazhneye tekhnicheskikh znaniy: kak zhenshchiny delayut kar'yeru v khayteke. *Forbes.ru* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: <https://www.forbes.ru/forbes-woman/435363-navyki-kommunikacii-vazhnee-tehnicheskikh-znaniy-kak-zhenshchiny-delayut-kareru-v>

Gálik, Stanislav, 2012. *Psychologie přesvědčování*. Praha: Grada Publishing a.s. 96 s. ISBN 978-80-247_4247-2.

Girl Scouts, 2012. *Generation STEM: What girls say about Science, Technology, Engineering, and Math*. ISBN 978-0-88441-793-4. Dostupné z: https://www.girlscouts.org/content/dam/girlscouts-gsusa/forms-and-documents/about-girlscouts/research/generation_stem_full_report.pdf

Hadj-Mousová, Zuzana, 2021. *Doplňující text ze sociální psychologie*. [online]. [cit. 2021-10-01]. Dostupné z: <https://turbo.cdv.tul.cz/mod/book/tool/print/index.php?id=5970#ch6286>

Hartl, Pavel, Hartlová, Helena, 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

Chaloupková, Jana, 2005. Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 41(1): 57-77. doi: 10.13060/00380288.2005.41.1.04

Chludilová, Iva, 2003. *Rozdělení rolí v rodině (tisková zpráva)*. [online]. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a260/f9/100172s_ov30204c.pdf

ILO, 2008. ABC of women workers' rights and gender equality. Geneva: ILO Publications. ISBN 978-92-2-119622-8. Dostupné z: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_307201.pdf

Index sociální soudržnosti a usmíření Organizace spojených národů pro východní Ukrajinu (USE), 2018. *Gendernyje normy i stereotypy na vostoce Ukrainy 2018* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: https://www.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file/USE-Norms%20and%20stereotypes_RUS.pdf

Jandourek, Jan, 2012. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada Publishing a.s. 264 s. ISBN 978-80-247-3679-2.

Janošová, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada Publishing a.s. 288 s. ISBN 978-80-247-2284-9.

Kiev.vgorode.ua, 2011, 9. březen. Ženšina – drug čeloveka. *Kiev.vgorode.ua* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: <https://kiev.vgorode.ua/news/sobytyia/46531>

Kis Oksana, 2006. Kogo oberigaje bereginya, abo matriarchat jak čolovičij vynachid. *Zakhidna analitiyčna grupa*. Kharkiv: 7(08): 11-16. Dostupné z: https://social-anthropology.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Kis_matriarchy_Berehynia.pdf

Kodeksy.com.ua, 2019. *Konstitucija Ukrainy: Statja 53*. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: https://kodeksy.com.ua/ka/konstitutsiya_ukrainy/statja-53.htm

Kolektiv odboru rovnosti žen a mužů Úřadu vlády ČR, 2020. *Strategie rovnosti žen a mužů na léta 2021-2030: Shrnutí*. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Aktuality/Strategie-2021_online.pdf

Lišková, Kateřina, Jarkovská, Lucie, Šmídová, Iva a kol., 2010. *S genderem na trh: Rozhodování o dalším vzdělání patnáctiletých*. Praha-Brno: Sociologické nakladatelství (SLON) ve spolupráci s Masarykovou univerzitou. ISBN 978-80-210-7684-6.

Martsenyuk, Tamara, 2013. Gender Segregation of Labor Market: What Work Women and Men Are Looking for (hh.ua resume and vacancies database as case study). *Spil'ne*. 6: 89-95.

Dostupné

z:

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3790/Martseniuk_Henderna_sahre_hatsiia_%20rynku_pratsi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Microsoft, 2017. *Why Europe's girls aren't studying STEM*. [online]. [cit. 2021-07-10]. Dostupné z: https://news.microsoft.com/uploads/2017/03/ms_stem_whitepaper.pdf

OBSE, 2019. *Dobrobut i bezpeka žinok: Ukrajina. Dopovid' pro rezul'taty doslidžennya*. Vídeň: Sekretariát OBSE. 103 s. ISBN 978-3-903128-25-5. Dostupné z: https://www.osce.org/files/f/documents/0/8/440318_0.pdf

OSN, 2015. *Celi razvitija tysyačeletija: doklad za 2015 god*. New York: OSN. ISBN 978-92-1-057479-2. Dostupné z: <https://www.un.org/ru/millenniumgoals/mdgreport2015.pdf>

Pravda.com.ua, 2011, 29. leden. Janukovič o golych ženšinach „uviknennya“ Ukrainy. *Ukrainskaja pravda 20* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: <https://www.pravda.com.ua/rus/photo-video/2011/01/28/5849281/>

Průcha, Jan, 2004. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál. 200 s. ISBN 80-7178-885-6.

Rating Group, 2020. březen. *Rol' žinok v ukrajins'komu suspil'stvi* [online]. [cit. 2021-12-11].

Dostupné

z:

https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_women_032020_press.pdf

Rating Group, 2020. *Rol' žhenšiny v ukrainskom obshestve*. [online]. [cit. 2021-08-01]. Dostupné

z:

http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/rol_zhenschin_v_ukrainskom_obschestve.html

Rating Group, 2021, 27.-28. únor. *Genderni roli ta stereotypy* [online]. [cit. 2021-12-11]. Dostupné z: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_gender_032021_fin.pdf

Reichel, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.

Sekot, Aleš, 2004. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido. 206 s. ISBN 80-7315-077-8.

Spadshina Predkiv, 2015, 24. březen. Rodovi duchy slovjan. *Spadshina Predkiv – kulturno-istoičnyj portal*. [online]. [cit. 2021-07-10]. Dostupné z: <https://spadok.org.ua/davni-viruvannya/rodovi-dukhy-okhorontsi-slov-yan>

Statja 53 Konstitucii Ukrainy. *Konstitucija Ukrainy: Poslednyaja dejstvujšaja redakcija s Komentarijami*. [online]. [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: <https://konstitutsiya.com.ua/ru/st-53>

Štříteský, Václav, 2015. *Diference ve spotřebním chování mužů a žen: Význam kritéria pohlaví v segmentaci spotřebních trhů*. Zlín: Radim Bačuvčík – VeRBuM. 264 s. ISBN 978-80-87500-65-1.

Šprincová, Veronika a Markéta Mottlová, 2015. *Kvóty a další opatření pro vyšší zastoupení žen v politice*. 2. aktualizované vydání. Praha: Fórum 50 %, 50 s. ISBN 978-80-90447-7-5. Dostupné z: https://aa.ecn.cz/img_upload/666f72756d35302d6669313030313139/kvoty-a-dalsi-opatreni_forum.pdf

Tishko, Irina, 2017. Ne tak strashen gender, kak ego risujut. *Vox Ukraine*. [online]. [cit. 2021-07-10]. Dostupné z: <https://voxukraine.org/ru/ne-takij-strashnij-gender-ru/>

UkrStat, 2021. *Average monthly wages by sex and type of economic activity over the quarter in 2020*. [online]. [cit. 2021-07-29]. Dostupné z: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/smzp_zs/smzp_zs_ek/smzp_zs_ek_u.htm

UNDP, 2020, 6. duben. *Women and Men in leadership positions in Ukraine: 2017-2020*. [online]. Kyiv: United Nations Development Programme. [cit. 2021-08-01]. Dostupné z: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/library/democratic_governance/women-and-men-in-leadership-positions-in-ukraine--2017-2020.html

UNDP, 2021. Gender Inequality Index (GII). *United Nations Development Programme: Human Development Reports*. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/gender-inequality-index-gii>

Vojtovič, Valerij, 2017. *Ukrajins'ja mifologija*. 5. vydání. Kyjiv, Ukrajina: Lybid'. 664 s. ISBN 978-966-06-0592-3.

Výrost, Jozef, Slaměnik, Ivan, Sollárová, Eva, 2019. *Sociální psychologie: Teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada Publishing a.s. 760 s. ISBN 978-80-271-2997-3.

World Economic Forum, 2021. *Global Gender Gap Report 2021: Insight Report March 2021*. Cologny/Geneva, Švýcarsko: World Economic Forum. ISBN 978-2-940631-07-0.
Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

Zilcher, Ladislav, Svoboda, Zdeněk, 2019. *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada Publishing a.s. 216 s. ISBN 978-80-271-2725-2.

Zotos, Yorgos C., Grau, Stacy L., Taylor, Charles R., 2018. *Current Research on Gender Issues in Advertising*. Abingdon: Routledge. 156 s. ISBN 978-0-8153-8020-7.

Ženská práva, 2011. *Genderové stereotypy v médiích a v jazyce* [online]. [cit. 2021-09-28].
Dostupné z: <http://zenskaprava.cz/files/genderové-stereotypy-v-médi%C3%ADch-a-v-jazyce.pdf>